

Hallituksen kestävyystiekartta

VALTIONEUVOSTON JULKAISUJA 2021:43

vn.fi



VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Valtioneuvoston julkaisu 2021:43

Hallituksen kestävyystiekartta

Valtioneuvosto Helsinki 2021

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Publication distribution

**Institutional Repository
for the Government
of Finland Valto**

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Publication sale

**Online bookstore
of the Finnish
Government**

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvosto

ISBN pdf: 978-952-383-682-2

ISSN pdf: 2490-0966

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Hallituksen kestävyystiekartta

Valtioneuvoston julkaisuja 2021:43

Julkaisija Valtioneuvosto

Kieli suomi **Sivumäärä** 60

Tiivistelmä Tällä kestävyystiekartalla hallitus tekee näkyväksi hallitusohjelman tavoitteen sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävästä yhteiskunnasta. Kestävyystiekartta kokoaa kolmen kestävyiden ulottuvuuden elementit tasapainoiseksi kokonaisuudeksi ja näyttää sosiaalisen, taloudellisen ja ekologisen kestävyiden keskinäiset kytkökset. Kestävyystiekartassa kuvataan sosiaalisen, taloudellisen ja ekologisen kestävyiden nykytila sekä hallituksen tavoitteet 2030-luvulle mentäessä. Kestävyystiekartta tunnistaa myös ne keskeiset teemat ja aihealueet, joissa tarvitaan lähitulevaisuudessa sekä pidemmällä aikavälillä uusia poliittisia toimia ja avauksia.

Asiasanat hallituspolitiikka, hallitusohjelmat, tavoitteet, sosiaalinen kestävyys, ekologinen kestävyys, taloudellinen kestävyys, tulevaisuus, kestävä kehitys, Sanna Marinin hallitus

ISBN PDF 978-952-383-682-2 **ISSN PDF** 2490-0966

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-682-2>

Regeringens färdplan för hållbarhet

Statsrådets publikationer 2021:43

Utgivare Statsrådet

Språk finska **Sidantal** 60

Referat I denna färdplan konkretiserar regeringen de mål om ett socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbart samhälle som ingår i regeringsprogrammet. Färdplanen samlar elementen i tre dimensioner av hållbarhet till en balanserad helhet och visar sambanden mellan social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet. I färdplanen beskrivs nuläget för den sociala, ekonomiska och ekologiska hållbarheten samt regeringens mål inför 2030-talet. Den identifierar också de centrala teman och områden där det behövs nya politiska åtgärder och initiativ inom den närmaste framtiden och på längre sikt.

Nyckelord regeringspolitik, regeringsprogram, målsättningar, social hållbarhet, ekologisk hållbarhet, ekonomisk hållbarhet, framtid, hållbar utveckling, Sanna Marins regering

ISBN PDF 978-952-383-682-2 **ISSN PDF** 2490-0966

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-682-2>

Sisältö

1	Johdanto	7
2	Ekologinen kestävyys, tilannekuva ja tavoitetila 2030	8
2.1	Ekologisen kestävyuden määritelmä kestävyystiekartassa	8
2.2	Ekologisen kestävyuden nykytila Suomessa	9
2.3	Ekologisen kestävyuden tavoitetila 2030-luvulla	13
3	Sosiaalinen kestävyys, tilannekuva ja tavoitetila 2030 luvulla	16
3.1	Sosiaalisen kestävyuden määritelmä kestävyystiekartassa	16
3.2	Sosiaalisen kestävyuden nykytila Suomessa	17
3.3	Sosiaalisen kestävyuden tavoitetila 2030-luvulla	24
4	Taloudellinen kestävyys, tilannekuva ja tavoitetila 2030	30
4.1	Taloudellisen kestävyuden lähtökohtia kestävyystiekartassa	30
4.2	Taloudellisen kestävyuden nykytila Suomessa	31
4.3	Taloudellisen kestävyuden tavoitetila vuonna 2030	38
4.4	Taloudellisen kestävyuden päämäärät ja ratkaisujen suunnat	40
4.4.1	Toimet työllisyyden lisäämiseksi ja työttömyyden vähentämiseksi	44
4.4.2	Koulutus- ja osaamistason nostaminen	45
4.4.3	Toimet kestäväen talouskasvun edellytysten vahvistamiseksi	46
4.4.4	Julkisen hallinnon tuottavuutta ja kustannusvaikuttavuutta kohentavat toimet	49
4.4.5	Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus	51
4.4.6	Muut toimet julkisen talouden vahvistamiseksi	52
4.4.7	Toimeenpano ja seuranta	52
	Liite 1. Julkisen hallinnon tuottavuutta ja kustannusvaikuttavuutta kohentavat toimet	54
	Sosiaali- ja terveydenhuollon toimiala	54
	Kustannusvaikuttavuutta lisäävät toimenpiteet	54
	Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelma	55
	Rakennemuutostusta tukevat valtionavustushankkeet	56
	Suomen kestäväen kasvun ohjelma, pilari 4	57

Tilahallinnon, hankintojen ja digitalisaation osa-alue	58
Valtion ja kuntien hankinnat	58
Valtion ja kuntien toimitilat.....	58
Digitalisaatio	59

1 Johdanto

Tällä kestävyystiekartalla hallitus tekee näkyväksi hallitusohjelman tavoitteen sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävästä yhteiskunnasta. Kestävyystiekartta koostuu kolmen kestävyuden ulottuvuuden elementit tasapainoiseksi kokonaisuudeksi ja näyttää sosiaalisen, taloudellisen ja ekologisen kestävyuden keskinäiset kytkökset. Kestävyystiekartassa kuvataan sosiaalisen, taloudellisen ja ekologisen kestävyuden nykytila sekä hallituksen tavoitteet 2030-luvulle mentäessä. Kestävyystiekartta tunnistaa myös ne keskeiset teemat ja aihealueet, joissa tarvitaan lähitulevaisuudessa sekä pidemmällä aikavälillä uusia poliittisia toimia ja avauksia.

2 Ekologinen kestävyys, tilannekuva ja tavoitetila 2030

2.1 Ekologisen kestävyuden määritelmä kestävyystiekartassa

Ekologinen kestävyys tarkoittaa yhteiskunnan kykyä toimia maapallon kantokyvyn asettamissa rajoissa. Tavoitteena on turvata luonnonjärjestelmien toiminta ja uusiutumiskyky nyt ja tulevaisuudessa.

Ekologisen kestävyuden edellytyksenä on, että ihmisen ja yhteiskunnan toiminnan synnyttämä ympäristökuormitus ja vaikutukset ympäristöön ovat tasolla, jolla ne eivät uhkaa ekosysteemejä eivätkä aiheuta laji- ja luontokatoa. Ympäristökuormitus ja vaikutukset ympäristöön ilmenevät muun muassa ilmastonmuutoksen, luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen, ympäristölle haitallisten maankäytön muutosten, typen ja fosforin kertymän, kemiallisen saastumisen, makean veden globaalisti kestävämmän käytön sekä ekologisen ja materiaalisen jalanjäljen kautta.

Ekologisen kestävyuden saavuttaminen edellyttää luonnonvarojen kokonaiskulutuksen vähentämistä sekä siirtymistä hiilineutraaliin kiertotalouteen ja biotalouteen, sosiaalinen, taloudellinen ja alueellinen oikeudenmukaisuus huomioiden.

Ekologisesti kestävät yhteisöt ja yhteiskunnat perustuvat luonnon ja luonnonjärjestelmien (ekosysteemien) kunnioittamiselle ja huomioimiselle kaikessa suunnittelussa ja päätöksenteossa tietoperustaisesti. Ekologista kestävyttä heikentävät muun muassa luonnon ja ympäristön puutteellinen huomiointi suunnittelussa, luonnonvarojen ylikulutus ja luonnonvarojen kestävämmään käyttöön perustuva talous, sekä kestävämmät tuotanto-, kulutus- ja elämäntavat.

Hallituksen tavoitteena on hiilineutraaliuden saavuttaminen vuoteen 2035 mennessä, luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen pysäyttäminen, biotalouden ja kiertotalouden edistäminen, ruokajärjestelmän kestäväyttäminen, sekä eläinten hyvinvoinnin parantaminen. Hallitus pyrkii uusiutumattomien luonnonvarojen kulutuksen vähenemiseen ja korvaamiseen uusiutuvien luonnonvarojen kestäväällä käytöllä. Hallitus pyrkii fossiilisten energianlähteiden käytön vähentämiseen ja edistää uusiutuvien energianlähteiden käyttöä sekä elinkeinoelämän kestävää uudistumista. Hallitus tavoittelee ekologisen kestävyuden toteutumista Suomessa ja globaalisti.

2.2 Ekologisen kestävyuden nykytila Suomessa

Ilmastonmuutos, luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen ja luonnonvarojen ylikulutus ovat ihmiskunnan suurimpia haasteita, ja vaikuttavat merkittävästi ekologisen kestävyuden toteutumiseen. Ne uhkaavat monin tavoin ihmisten hyvinvoinnin toteutusta niin Suomessa kuin globaalistikin.

Ilmastonmuutoksen pääsyyinä ovat liialliset hiilidioksidipäästöt, jotka pääosin johtuvat fossiilisiin polttoaineisiin perustuvasta taloudesta, luonnonvarojen ylikulutuksesta, energiantuotannosta ja liikenteestä. Ilmastonmuutoksella on laaja-alaisia vaikutuksia luonnonympäristön tilaan ja erityisesti luonnon monimuotoisuuteen.

Ilmastonmuutos näkyy jo tällä hetkellä Suomen lämpötiloissa. Suomen vuosikeskilämpötila on viimeisen 40 vuoden aikana kohonnut 0,2–0,4 astetta vuosikymmenessä. Suomi ja muut pohjoiset alueet lämpenevät enemmän kuin maapallo keskimäärin. Lämpenemistahti arktisilla alueilla on noin kaksinkertainen koko maapallon keskimääräiseen verrattuna.

Ilmastonmuutoksella on laajoja ja moninaisia vaikutuksia. Etenkin pohjoisten tunturilajien elinolosuhteet muuttuvat niin paljon, että lajit vetäytyvät Suomen rajojen ulkopuolelle. Ilmastonmuutos lisää haitallisten vieraslajien riskiä levitä yhä laajemmin Suomeen, ja jo Suomeen levinneiden vieraslajien haitalliset vaikutukset saattavat entisestään voimistua. Ilmastonmuutos kasvattaa yhteiskunnan toimintaan vaikuttavia sää- ja ilmatoriskeitä, ja voi synnyttää omaisuudelle ja infrastruktuurille merkittäviä, ajoittain vaikeasti ennakoitavia vahinkoja. Ilmastonmuutos lisää sadantaa ja vähentää routajakson pituutta, mikä vaikeuttaa maa- ja metsätaloustuotantoa ja aiheuttaa ravinnekasvun kasvu vesistöihin. Myös tuotantoa uhkaavien nykyisten sekä uusien eläintautien ja kasvintuhoojien esiintymiseen liittyvät riskit lisääntyvät, mikä aiheuttaa merkittävän haasteen elintarviketurvallisuudelle ja tuotannon kannattavuudelle.

Suomen kasvihuonekaasujen kokonaispäästöt vuonna 2019 olivat 53,1 miljoonaa hiilidioksiditonnia vastaava määrä (CO₂-ekv.). Suomi on vähentänyt päästöjään 26 prosenttia vuoden 1990 tasoon verrattuna. Vuonna 2019 Suomen kasvihuonekaasupäästöt vähenivät 6 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Eniten päästöjen laskuun vaikuttivat hiilen ja turpeen kulutuksen väheneminen.

Vuoden 2019 kokonaispäästöistä 74 prosenttia oli peräisin energiasektorilta, mukaan lukien kotimaan liikenne. Teollisuusprosessien osuus oli 10 prosenttia, maatalouden 12 prosenttia ja jätesektorin 3 prosenttia.

Vuonna 2019 uusiutuvilla energialähteillä katettiin lähes 38 prosenttia energian kokonaiskulutuksesta ja noin 43 prosenttia loppukäytöstä Suomessa. Vuonna 1990 uusiutuvan energian osuus kokonaiskulutuksesta oli 18 prosenttia. Siitä lähtien se on kasvanut tasaisesti ja 2010-luvulla kasvu on nopeutunut. Suomi on EU-maista toisena 43 prosentin uusiutuvan energian osuudellaan. Edellä on vain Ruotsi (56 prosenttia). Myös liikenteen uusiutuvan energian osuudessa Suomi on toisena (21 prosenttia) Ruotsin jälkeen (30 prosenttia).

Suomen LULUCF-sektori (maankäyttö, maankäytön muutokset ja metsätalous) on merkittävä kokonaispäästöjä vähentävä nettonielu. Vuonna 2019 metsämaan nielu oli –22,9 miljoonaa hiilidioksidiekvivalenttonnia, ja koko maankäyttösektorin nettonielu oli –14,7 miljoonaa tonnia.

Biologinen monimuotoisuus eli ekosysteemien, lajien ja geenien kirjo on maapallon luontopääomaa. Luonnon monimuotoisuus mahdollistaa elintärkeitä toimintoja, kuten ravinnon tuottamisen, hiilidioksidin sitomisen ja merten ja vesivarojen toiminnan. Monimuotoisuus tuottaa hyödykkeitä ja palveluja, jotka ovat taloudellisen menestyksen ja toimeentulon, yhteiskunnallisen hyvinvoinnin ja elämänlaadun tukipilareita. Biologisen monimuotoisuuden katoaminen on ilmastonmuutoksen ohella vakavin maapalloa kohtaava ympäristöuhka, ja siitä seuraa huomattavan suuria taloudellisia ja yhteiskunnallisia menetyksiä.

Suomen luonnon monimuotoisuus on 2000-luvulla kehittynyt kokonaisuudessaan kielteiseen suuntaan. Luonnonvarojen käytön vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen syntyvät pinta-alaperusteisesti, maankäytön myötä: mitä laajempia alueita muutetaan ja otetaan tehokkaaseen käyttöön, sitä suurempia ovat vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen.

Uusiutuvien luonnonvarojen osalta Suomen metsävarat ovat kasvaneet kiihtyvällä vauhdilla vuosikymmenien ajan ja kasvun ennustetaan jatkuvan. Metsien käytön haittojen pienentämiseksi on tehty toimia, mutta hyvän ekologisen tilan saavuttamiseksi niitä pitää vielä tehostaa. Kaupalliset kalakannat ovat pääosin hyvässä kunnossa.

Suomen luonnon monimuotoisuus on 2000-luvulla kehittynyt kokonaisuudessaan kielteiseen suuntaan – uhanalaisten lajien määrällä ja uhanalaisuusindeksillä mitattuna elonkirjon heikkeneminen on jopa nopeutunut. Vuosien 2010 ja 2019 kansallisten lajien uhanalaisuusarviointien välillä 461 lajin tilanne huonontui ja 263 lajin parantui. Lajiryhmien ja elinympäristöjen välillä on kuitenkin eroja sekä uhanalaisten lajien osuudessa että muutoksen suunnassa ja nopeudessa. Nopeimmin ovat uhanalaistuneet tunturipaljakoiden, soiden ja vesielinympäristöjen lajit. Suurin osa uhanalaisista lajeista elää metsissä, perinneympäristöissä sekä muissa ihmistoiminnan tuloksena syntyneissä elinympäristöissä, joissa uhanalaisuusindeksin muutos oli pienin viime

vuosikymmenellä. Uhanalaisuuden syistä merkittävimpiä ovat metsien talouskäytön vaikutukset ja avointen elinympäristöjen sulkeutuminen. Ilmastonmuutos ja uudet Suomeen kulkeutuvat vieraslajit ovat kasvavia uhkia.

Luontotyyppien uhanalaisuusselvityksen mukaan miltei puolet (48 prosenttia) luontotyypeistä on uhanalaisia. Esimerkiksi kaikki Suomen perinnebiotoopit, kuten maaseudun kedot, ovat uhanalaisia. Monimuotoisuuden kannalta arvokkaiden maatalousmaiden (HNV-alueet) pinta-ala on pitkällä aikavälillä vähentynyt rajusti. Pohjois-Suomessa HNV-alueiden määrä on noin 12 ja Etelä-Suomessa noin 7 prosenttia peltoalasta. Vähentyminen johtuu pääasiassa teollisuuden ja kaupungistumisen mukanaan tuomasta ruokajärjestelmän muutoksesta. Metsäluontotyypeistä uhanalaisia on 76 prosenttia. Tämä liittyy pidemmän aikavälin muutoksiin metsien luontaisissa ekologisissa ominaispiirteissä, kuten kuolleen puun määrässä, sekä monen metsäluontotyypin pinta-alan vähenemiseen. Viime vuosina kuolleen puun määrää on kuitenkin pystytty lisäämään Etelä-Suomessa talousmetsien aktiivisen luonnonhoidon vuoksi, mutta Pohjois-Suomessa kuolleen puun määrä on samaan aikaan laskenut

Tiettyjen luontotyyppien ja lajien osalta on viime vuosikymmeninä kuitenkin tapahtunut myös positiivista kehitystä. Muutaman aiemmin haitallisesti vaikuttaneen muutostekijän, esimerkiksi elinympäristöjen kemiallisen saastumisen, voidaan arvioida poistuneen Suomessa keskeisten uhkatekijöiden joukosta. Laaja-alaisten, pinta-alaperusteisten muutosten suunta ei kuitenkaan ole kääntynyt elpyväksi eikä uhanalaistumiskehitystä voida taittaa ainoastaan elinympäristöjen kielteinen kehitys pysäyttämällä. Harvinaisten ja harvinaistuneiden lajien kantojen kasvaminen vaatii sopivien elinympäristöjen määrän kasvua ja laadun parantumista.

Vesistöjen tila liittyy kiinteästi luonnon monimuotoisuuden ja ekologisen kestävyyskokonaisuuteen. Suomen järvien pinta-alasta 87 prosenttia, jokivesistä 68 prosenttia ja rannikkovesistä 13 prosenttia on hyvässä tai erinomaisessa tilassa. Suuret järvet ja erityisesti Pohjois-Lapin vesistöt ovat ekologiselta tilaltaan pääosin hyviä tai erinomaisia. Sen sijaan maamme pienet järvet kärsivät rehevöitymisestä ja virtavedet liettymisestä. Itämeren osalta Suomenlahden tilassa on havaittavissa paranemista vesien-suojelutoimien ja etenkin Pietarin tehostuneen jätevedenpuhdistuksen ansiosta, mutta Saaristomeren ja Selkämeren tila on heikentynyt. Hyvässä tilassa olevat rannikkoalueet keskittyvät Pohjanlahdelle. Pohjavesialueista yhdeksän prosenttia on riskialueita, joissa ihmistoimintojen riskitekijät uhkaavat hyvän tilan saavuttamista.

Vesistöjen ekologista tilaa heikentää ravinteiden, erityisesti typen ja fosforin, kulkeutuminen vesistöihin.

Vuosina 2010–2019 Itämereen päätyi Suomesta keskimäärin 3 400 tonnia fosforia ja 81 000 tonnia typpeä vuodessa. Jokien Itämereen kuljettamat ravinnemäärät ovat pysyneet 1970-luvulta nykypäivään melko samanlaisina. Jokien korkeaa ravinnetasoa ylläpitää etenkin maatalousmaahan kertyneen fosforin aiheuttama kuormitus. Peltojen keinolannoituksen tarkentumisen ansiosta peltojen ravinneylijäämä on kuitenkin pienentynyt 1990-lukuun verrattuna. Rannikon valuma-alueilta Suomen merialueille tulevassa fosforin ja typen kokonaiskuormituksessa oli laskeva suuntaus vuosien 1995–2019 välillä. Laskeva suuntaus johtuu pääasiassa pistekuormituksen vähenemisestä.

Suurimmat nykyiset rehevöittävän kuormituksen haasteet ovat hajakuormituksen hallinnassa sekä ravinnekiertojen sulkemisessa. Lisääntyneet talvisateet aiheuttavat kasvavaa ravinne- ja kiintoainekuormitusta, mikä edellyttää esimerkiksi valuma-alueiden vedenpidätyskyvyn parantamista vesienhallinnan keinoin ja uusia innovatiivisia menetelmiä ravinteiden pidättämiseksi maaperään.

Pintavesien kemiallinen tila ei ole parantunut, vaikka useimpien aineiden pitoisuudet alittavat niille asetetut pitoisuusrajat eli laatu normit. Muutaman pysyvän ja eliöihin kertyvän aineen laatu normit ylittyvät laajasti Suomessa ja sen vuoksi pintavesien kemiallinen tila on huono. Syynä huonoon kemialliseen tilaan ovat pääasiassa elohopea ja palonestoaineiden pitoisuudet. Mikromuovien kertyminen vesistöihin on kasvava ongelma ja tutkimuksen kohteena. Mikromuovit aiheuttavat vesieliolle stressiä ja voivat altistaa ne haitta-aineille.

Luonnonvarojen kestävä käyttö aiheuttaa riskejä ja epävarmuutta taloudelle ja hyvinvoinnille. Seuraukset ovat kauaskantoisia paitsi luonnon, myös ihmisten terveyden ja talouden näkökulmasta. Luonnonvarojen käyttöä määrittävät kulutus- ja tuotantotavat sekä kansallisella tasolla että globaalisti.

Globaali materiaalisten luonnonvarojen (fossiiliset polttoaineet, biomassa, metallit, mineraalit) vuosikäyttö on noin 90 miljardia tonnia, ja OECD ennustaa sen yli kaksinkertaistuvan vuoteen 2060 mennessä. Tämä tarkoittaisi materiaalien hallintaan liittyvien hiilidioksidipäästöjen massiivista kasvua ja toisaalta esimerkiksi korkeaan teknologiaan tarvittavien raaka-aineiden niukkenemistä. Materiaalien, polttoaineiden ja ruoan tuotanto ja prosessointi aiheuttavat tutkimusten mukaan noin puolet globaaleista hiilidioksidipäästöistä ja yli 90 prosenttia biodiversiteettikadosta.

Suomen luonnonvarojen kokonaiskäyttö on Tilastokeskuksen mukaan yli kaksinkertaistunut vuoden 1975 tasosta. Eniten kotimaisia luonnonvaroja käytetään rakentamisessa, metsäteollisuudessa ja metalliteollisuudessa. Resurssituottavuus (eli kuinka tehokkaasti luonnonvaroja hyödynnetään suhteessa bruttokansantuotteeseen) on parantunut, mutta varsin hitaasti. 1990-luvun alusta 2000-luvun alkupuoliskolle saakka

luonnonvarojen käyttöä pystyttiin tehostamaan, mutta sen jälkeen kehitys on pysähtynyt. Uusiutuvien luonnonvarojen osalta Suomen metsävarat ovat kasvaneet kiihtyvällä vauhdilla vuosikymmenien ajan ja kasvun ennustetaan jatkuvan. Kaupalliset kalakan-
nat ovat pääosin hyvässä kunnossa.

Suomessa kotimainen materiaalinkulutus henkeä kohden on Euroopan suurinta. Sii-
hen vaikuttavat Suomen pieni väkiluku, hajanainen yhdyskuntarakenne, pitkät etäisyy-
det ja kylmä ilmasto. Niiden vuoksi Suomessa joudutaan pitämään pienelle väkimää-
rälle yllä laajaa ja paljon materiaaleja tarvitsevaa infrastruktuuria. Suomessa on myös
energia- ja materiaali-intensiivinen elinkeinorakenne, ja vientimme perustuu pitkälti
kotimaasta hankittaviin luonnonvaroihin. Vuonna 2015 Suomessa kulutettiin luonnon-
varoja 29 tonnia henkeä kohden RMC-mittarilla laskettuna. RMC sisältää kotimaisen
raaka-aineeton ja tuonnin raaka-aine-ekvivalentit virrat, mutta siitä on vähennetty
viennin raaka-aine-ekvivalentit virrat. RMC siis kuvaa raaka-aineiden kotimaista tonni-
määräistä loppukäyttöä. Luonnonvarojen RMC-kulutuksen kestäväksi tasoksi on tie-
deyhteisössä arvioitu noin 3–6 tonnia.

2.3 Ekologisen kestävyys-tavoitetila 2030-luvulla

2030-luvun Suomi on säilyttänyt asemansa maailman innovatiivisimpien maiden jou-
kossa ja talouskasvu on kestävä perustuen luonnonvarojen kestäväälle ja säästeli-
äälle käytölle sekä aineettomalle arvonluonnille. Suomen viennin kestävä ratkaisu
perustuvat muun muassa puhtaaseen energiaan ja vähähiilisyteen, uusiutuviin
raaka-aineisiin, kiertotalouteen, puhtaaseen ruokaan, elämänlaadun ja hyvinvoinnin
parantamiseen sekä näihin liittyviin teknologioihin. Suomi kuuluu maailman kärkimai-
hin kiertotaloudessa, korkean jalostusarvon biotuotteissa, vähäpäästöisissä energia-
järjestelmissä sekä ilmasto- ja ympäristöratkaisuisissa.

Suomi on globaalin kestävyysmurroksen eturintamassa ja Suomen globaali kädenjälki
on suuri. Suomalaisten yritysten tuottamat ratkaisut vähentävät päästöjä ja ympäristö-
vaikutuksia maailmanlaajuisesti. Suomi on saavuttanut YK:n kestävä kehityksen toi-
mintaohjelman (Agenda2030) tavoitteet, ja edistänyt uusien kaikille maille yhteisten
tavoitteiden asettamista. Suomi on ollut aktiivisesti mukana vahvistamassa kasvihuo-
nekaasupäästöjen vähentämiseen ja luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen täh-
täävää kansainvälistä sopimusjärjestelmää ja tavoitteistoa.

Tultaessa 2030 luvulle....

1. Suomi etenee vauhdikkaasti kohti hiilineutraalia yhteiskuntaa

- Suomi on hiilineutraali vuonna 2035 ja hiilinegatiivinen nopeasti sen jälkeen.
- Maankäyttösektorin lisätoimilla on saavutettu vähintään 3 miljoonan CO₂-tonnin vaikutus vuoteen 2035 mennessä.
- Liikenteen päästöt on puolitettu vuoteen 2030 mennessä alueellisesti ja sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla.
- Uusiutuvan energian osuus energian loppukulutuksesta on vähintään 51 prosenttia.
- Teollisuuden toimialojen vähähiilisyystiekarttojen toimeenpano etenee ja Suomi on vakaa ja ennustettava ympäristö ilmastohyötyjä tuottaville investoinneille.
- Suomalaisten yritysten hiilikädenjälki ja puhtaista ratkaisuista saatavat vientitulot kasvavat.
- Fossiilisten raaka-aineiden kulutusta on vähennetty ja korvattu resurssiviisaasti ja kestävästi biotalouden ja kiertotalouden ratkaisuilla.
- Siirtymä hiilineutraaliin yhteiskuntaan on toteutettu alueellisesti ja sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla.

2. Luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen on pysäytetty

- Luonnon monimuotoisuutta huomioidaan kaikessa toiminnassa ja tavoitteena on, että luonnon monimuotoisuus ei heikkene.
- Luontopääoman ja ekosysteemipalveluiden taloudellinen arvo tunnetaan ja luonnon hyödyt on tehty näkyväksi osana päätöksentekoa.
- Heikentyneitä ekosysteemejä ennallistetaan kustannustehokkaasti.
- Päätöksenteko perustuu parhaaseen käytettävissä olevaan tieteelliseen tietoon ja varovaisuusperiaatteen noudattamiseen.
- Suomi kantaa vastuunsa kansainvälisestä luonnon monimuotoisuuden turvaamisesta aktiivisesti.
- Ruoantuotanto on kannattavaa, ilmasto- ja monimuotoisuusystävällistä ja resurssitehokasta.

3. Suomen vesistöjen ja erityisesti rannikkovesien ekologinen tila on parantumassa

- Ravinneepestöjä vesistöihin on saatu pienennettyä vesien- ja merenhoitosuunnitelmissa esitettyjen kuormitustavoitteiden mukaisesti.
- Ravinteet saadaan kiertoon ja uusiksi tuotteiksi. Vesistöjen, erityisesti rannikkovesien tila on parantunut.

4. Resurssituottavuus ja kiertotalousaste ovat parantuneet ja uusiutumattomien luonnonvarojen kotimainen kulutus on kääntynyt laskuun

- Uusiutumattomien luonnonvarojen kotimainen kulutus on vähentynyt vuoden 2015 tasosta ja laskusuunnassa.
- Resurssien tuottavuus on kaksinkertaistunut vuoden 2015 tasoon verrattuna.
- Materiaalien kiertotalousaste on kaksinkertaistunut nykytasosta vuoteen 2035 mennessä.
- Biotalouden tuotteet korvaavat kestävästi fossiilisten ja ympäristöä kuormittavien raaka-aineiden käyttöä ja biotalouden jalostusarvo on noussut.

5. Suomalainen julkinen päätöksenteko on luontoa kunnioittavaa

- Uudistusten ja päätösten ekologisia vaikutuksia arvioidaan myös niillä sektoreilla, joilla sitä ei ole aiemmin totuttu tekemään.
- Julkiset hankinnat ovat kehittyneet entistä vaikuttavammiksi ja kestävämmiksi, ja niillä edistetään ilmastoon, luontoon, kiertotalouteen ja ruokajärjestelmään liittyviä tavoitteita nykyistä vahvemmin.
- Suomesta on tullut edelläkävijä julkisten hankintojen vastuullisuudessa ja julkinen sektori on merkittävä markkinavaikuttaja ympäristöystävällisten ratkaisujen hankkijana.
- Julkinen sektori toimii edelläkävijänä siirtymässä fossiilivapaaseen yhteiskuntaan.

3 Sosiaalinen kestävyys, tilannekuva ja tavoitetilä 2030 luvulla

3.1 Sosiaalisen kestävyuden määritelmä kestävyystiekartassa

Sosiaalinen kestävyys tarkoittaa kykyä kehittää yhteiskuntaa niin, että ihmisten luottamus ja turvallisuus säilyvät, ristiriitoja kyetään ratkaisemaan ja konflikteja ehkäisemään. Sosiaalisella kestävyydellä pyritään ennen kaikkea turvaamaan yhteisöjen ja yhteiskuntien eheys, perus- ja ihmisoikeuksien sekä tasa-arvon toteutuminen, toimiva demokratia ja niiden säilyminen sukupolvelta toiselle.

Sosiaalisen kestävyuden ja perusoikeuksien toteutumisen edellytyksinä ovat yhteiskunnallinen tasa-arvo, toimiva oikeusvaltio, riittävä toimeentulo, ihmisarvoinen työ, riittävät hyvinvointi- ja terveystalvet ja turvallisuus, mahdollisuus asuntoon sekä yksilön oikeus sivistykseen ja osaamisen kehittämiseen. Lisäksi keskeisiä ovat resurssien ja toimintamahdollisuuksien oikeudenmukainen jakautuminen, mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä, ja olla osa yhteisöjä ja osallistua yhteiskunnan toimintaan. Sosiaalinen kestävyys edellyttää tasapainoista väestönkehitystä, kykyä tunnistaa eriarvoisuutta synnyttävät mekanismit, ehkäistä syrjintää sekä edistää yhdenvertaisuutta, ja sukupuolten tasa-arvoa sukupolvien välistä solidaarisuutta sekä varmistaa toimien oikeudenmukaisuus, myös alueellisesti.

Sosiaalisesti kestävät yhteisöt ja yhteiskunnat perustuvat yhdenvertaiselle kohtelulle, hyväksyvät moninaisuutta, toimivat demokraattisesti, ottavat kaikki mukaan ja tarjoavat jäsenilleen hyvän elämänlaadun. Elävä kulttuuri vahvistaa demokratiaa ja sananvapautta. Kokemus- ja elämänpiirien voimakas eriytyminen, yksinäisyys sekä epä-tasa-arvoiset mahdollisuudet osaltaan heikentävät sosiaalista eheyttä.

Hallituksen tavoitteena on vähentää köyhyyttä ja eriarvoisuutta ja pienentää tuloeroja ja tukea oikeusvaltion toimintaa Suomessa sekä globaalisti, sekä edistää hyvinvointitaloutta ja edellytyksiä ihmisen hyvälle elämälle läpi koko elämänkaaren. Kulmakiviä ovat ihmisten yhdenvertaisuus ja sukupuolten tasa-arvo, hyvinvointi-, osaamis- ja koulutuspalvelut, sosiaalinen liikkuvuus, aktiivinen ja moniääninen kansalaisyhteiskunta,

alueellisen eriarvoistumisen vähentäminen, sekä työllisyyden edistäminen ja vastuullinen liiketoiminta. Läpileikkaavana periaatteena on ”ketään ei jätetä jälkeen”.

3.2 Sosiaalisen kestävyysnykytila Suomessa

Suomi on maailman kärkimaita, kun mitataan **yhteiskunnallista luottamusta**, luottamusta viranomaisiin ja oikeusjärjestelmään, korruption tasoa ja lehdistönvapautta. Luottamus kanssaihmiin on myös korkea; tammikuun 2021 Kansalaispulssi-kyselytutkimuksen mukaan 76 prosenttia kansalaisista luottaa toisiin ihmisiin. Suomen vaalit ovat maailman vapaimmat ja sekä oikeuslaitos maailman riippumattomin. Suomessa poliittiset- ja kansalaisoikeudet toteutuvat hyvin. **Oikeusvaltioperiaatteen toteutumista mitatessa** Suomi on maailman kolmanneksi paras maa. Luottamusta yhteiskuntaan kuvaa myös nuorten kiinnostus politiikkaan ja asennoituminen päätöksentekoon: vuoden 2018 nuorisobarometrissa enemmistö (61 prosenttia) nuorista oli ainakin jonkin verran kiinnostunut politiikasta. Demokratiassa on korkea arvostus kansalaisten keskuudessa. Vapaa ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta lisää luottamusta sekä auttaa ottamaan laajasti huomioon eri väestöryhmiä. Toisaalta yhteiskunnallisessa osallistumisessa voi olla suuriakin alueellisia ja sosioekonomisia eroja. Demokratiassa on myös uusia haasteita, jotka liittyvät esimerkiksi keskustelukulttuurin kärjistymiseen ja polarisoitumiseen. Kansainvälisesti vaaleihin kohdistuva häirintä, disinformaatio ja manipulaatio on lisääntynyt, ja siihen on syytä varautua Suomessakin.

Turvallisuuden tunne on Suomessa korkea: 87 prosenttia ihmisistä pitää Suomea turvallisena maana ja 95 prosenttia ihmisistä kokee henkilökohtaisen turvallisuutensa hyväksi. Lähes puolet ihmisistä on kuitenkin sitä mieltä, että Suomi ja suomalaiset elävät seuraavan viiden vuoden aikana turvattomammassa maailmassa kuin nykyään. Suurimmalle osalle ihmisistä arki on silti turvallisempaa kuin koskaan aiemmin. Eriarvoisuus näkyy turvallisuudessa erityisesti väkivallan, onnettomuuksien, syrjinnän ja viharikosten sekä eri tavoin ilmenevän kaltoin-kohtelun uhkaan liittyen. Rikosten tekeminen, niiden uhriksi joutuminen sekä tapaturmat ja onnettomuudet liittyvät usein huono-osaisuuteen, joka kasautuu samoille henkilöille ja saattaa olla ylisukupolvi-

Väkivaltarikollisuuden riskitekijöitä ovat asunnottomuus, matala koulutus, alhainen ammattiasema, pienet tulot ja naimattomuus. Lisäksi päihteidenkäyttö on kiinteästi sidoksissa pahoinpitelyrikoksiin. Miehet kohtaavat väkivaltaa selvästi naisia useammin julkisilla paikoilla. Miehet ovat lisäksi naisia useammin uhreina vakavissa väkivaltarikoksissa ja henkirikoksissa. Vuonna 2010 tehdyn tutkimuksen mukaan 55 prosenttia suomalaismiehistä on kokenut väkivaltaa tai uhkailua 15 vuotta täytettyään. Vuoden

2016 rikosuhritutkimuksen mukaan viidesosa naisista oli kokenut jonkinasteista väkivaltaa tai uhkailua vuoden aikana. Naiset joutuvat miehiä useammin lähisuhdeväkivallan ja erityisesti oman kumppanin tekemän väkivallan uhriksi.

Syrjintä ja viharikokset kohdistuvat ennen kaikkea erilaisiin vähemmistöihin. Poliisille ilmoitetuista epäillyistä viharikoksista noin 70 prosenttia liittyy uhrin etniseen tai kansalliseen taustaan. Hieman yli puolet vuoden 2019 viharikosilmoituksista koski sanallisia loukkauksia, uhkauksia tai häirintää. Seksuaalinen häirintä puolestaan kohdistuu erityisesti tyttöihin, nuoriin naisiin ja transnuoriin.

Demokratian, oikeusvaltion sekä perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen luovat vankan pohjan hyvinvoinnille. **Suomessa perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat** kansainvälisesti vertaillen hyvin. Perus- ja ihmisoikeusongelmien tunnistamisessa, niihin puuttumisessa ja raportoinnissa sekä haavoittuvien väestöryhmien asemassa on kuitenkin yhä puutteita. Näitä ovat muun muassa lähisuhdeväkivallan uhrien, vanhusten, vammaisten, sukupuolivähemmistöjen, etnisten vähemmistöjen, ihmiskaupan uhrien sekä turvapaikanhakijoiden asemaan liittyvät puutteet. Suomalaisyrietykset ovat sitoutuneet yleisellä tasolla kunnioittamaan ihmisoikeuksia. Kuitenkin vain neljännes yrityksistä arvioi järjestelmällisesti ja julkisesti, millaisia vaikutuksia niiden liiketoiminnalla on ihmisoikeuksien toteutumiseen. Tulos noudattaa kansainvälistä keskiarvoa.

Suomi sijoittuu **sukupuolten tasa-arvoa** kuvaavissa kansainvälisissä vertailuissa lähelle kärkeä. Esimerkiksi naisten ja miesten työssäkäynti on lähes yhtä yleistä lukuun ottamatta maahanmuuttajataustaisia naisia. Arvioissa tasa-arvon toteutumisesta on kuitenkin eroa naisten ja miesten välillä. Lähes puolet miehistä mutta vain mutta vain viidennes naisista arvioi, että miehet ja naiset ovat Suomessa tasa-arvoisia. Sukupuolten välillä on eroa muun muassa tuloissa ja hoivassa. Naisten kuukausikeskiansiot ovat noin 84 prosenttia miesten ansioista, ja palkkaerot ovat kaventuneet hitaasti. Oppimistulokset, koulutusvalinnat sekä työelämässä ammatit ja alat ovat sukupuolen mukaan eriytyneet. Äidit käyttävät noin 90 prosenttia kaikista perhevapaapäivistä. Raskaus- ja perhevapaasyrjintä on tasa-arvo ongelma. Yli 75-vuotiaiden naisten köyhyysriski on suuri. Naisiin kohdistuva ja lähisuhdeväkivalta ovat edelleen sitkeä yhteiskunnallinen ja ihmisoikeusongelma. Maahanmuuttajanaisten työllisyys on alhaisempi kuin Suomessa syntyneiden naisten tai maahanmuuttajataustaisten miesten. Viimeisen viiden vuoden aikana naiset ovat kokeneet elämänlaatunsa paremmaksi kuin miehet. Miesten odotettavissa oleva elinikä on matalampi kuin naisilla ja työikäisenä kuolleista huomattava osa on miehiä. Myös sairastavuus, elintavat ja muut hyvinvointiin ja terveyteen liittyvät taustatekijät ovat naisilla ja miehillä erilaisia. Miesten polarisaatio on suurta, heitä on eniten sekä syrjäytyneissä että menestyneissä. Samoin miessukupuoli on yliedustettuna rikosten tekijöissä. PISA-arvioinnissa lukutaidossa ja luonnontieteissä tyttöjen osaaminen on poikia parempaa ja ero on OECD-

maiden suurin. Koulupudokkaista suurin osa on poikia. Miesten koulutustaso on naisia alhaisempi. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt kohtaavat paljon syrjintää ja häirintää.

Vaikka olemme monilla hyvinvoinnin mittareilla korkeammalla tasolla kuin koskaan aikaisemmin, on Suomessa edelleen **eriarvoisuutta**. Suuri osa kansalaisista voi hyvin, mutta osa ei ole päässyt mukaan myönteiseen kehitykseen. Heidän osalta huono-osaisuus siirtyy paitsi elämänvaiheesta toiseen, myös sukupolvelta toiselle. Huono-osaisuus voi olla paitsi materiaalista myös ihmissuhteisiin liittyvää eli yksinäisyyttä ja osattomuuden kokemusta.

Tuloerojen kasvu oli Suomessa OECD-maiden nopeinta 1990-luvun jälkipuoliskolla ja 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Tämän jälkeen tuloerokehitys ei Suomessa ole ollut yhtä suurta kuin jossain muissa maissa, mutta meilläkin varsinkin suurituloisimpien tulokehitys on irtautunut muusta väestöstä. Tuloerot ovat Suomessa edelleen Euroopan unionin keskitasoa pienemmät. Suomi erottuu edukseen kansainvälisessä vertailussa myös esimerkiksi eläkeläisten matalilla tuloeroilla. Sukupuolten palkkaerot ovat sitkeä ongelma Suomessa. Palkkaero on 16 prosenttia, vuodesta 2006 se on kaventunut vain neljä prosenttia.

Varallisuuserot ovat Suomessa kasvaneet lähes yhtäjaksoisesti 30 vuotta. Pitkään jatkuva tulo- ja varallisuuserojen kasvu johtaa jossakin vaiheessa eri väestöryhmien todellisuuksien ja elämänmuodon erkaantumiseen, vaikka lähtötilanne olisikin hyvä. Suomalaisen varallisuudesta merkittävä osa on asunnoissa ja alueelliset erot ovat kasvaneet sekä alueiden välillä, että niiden sisällä.

Syrjäytyminen on monisyinen ilmiö, jolle on leimallista ongelmien kasautuminen useilla elämän osa-alueilla samoille ihmisille. Syrjäytymiseen ja ylivelkaantumiseen liittyy usein koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäämistä sekä terveys- ja päihdeongelmia. Huono-osaisuuden kasautuminen on yhteydessä myös rikoksen uhriksi joutumiseen ja rikosten tekemiseen. Nämä tekijät voivat lisätä osattomuuden ja eriarvoisuuden kokemusta. Osallisuuden kokemukset ja vaikuttamisen mahdollisuudet ovat erityisen tärkeitä lapsille ja nuorille heitä koskevissa asioissa. Kiusaaminen kouluissa ja oppilaitoksissa on vähentynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana, mutta se on edelleen merkittävä ongelma lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta ja taustatekijä myöhemmin ilmeneville ongelmille. Porukan ulkopuolelle jäämisen ja kiusaamisen kokemuksia on kouluissa muita enemmän kodin ulkopuolelle sijoitetuilla, maahanmuuttajataustaisilla sekä vammaisilla lapsilla. He kokevat huomattavasti muita huomattavasti useammin, että eivät kuulu luokkayhteisöön tai ettei heillä ole ystäviä.

Koko väestön tasolla **syrijintäkokemukset** ovat hiukan vähentyneet Suomessa viime vuosina, mutta monet vähemmistötaustaiset henkilöt ovat silti edelleen alttiimpia syrjinnän kokemuksille kuin muu väestö. Etniseen alkuperään perustuva syrjintä on yleinen syrjinnän muoto. Työpaikoilla esiintyy eniten ikään liittyvää syrjintää. Seuraavaksi eniten on havaittu terveydentilaan ja osa-aikaisuuteen sekä sukupuoleen liittyvää syrjintää. Nuorimmat, 18–29-vuotiaat, kohtaavat enemmän työpaikalla esiintyviä syrjinnän eri muotoja kuin vanhemmat työntekijät. Raskaus- ja perhevapaasyrjintä on yleistä. Työtä hakeneista vammaisista usea kokee syrjintää työhaussa vammaisuutensa johdosta. Syrjintäkokemuksissa eri syrjintäperusteet voivat kietoutua yhteen.

Sosiaalista liikkuvuutta yhteiskunnassa mitattaessa Suomi pystyy tarjoamaan kansalaisille mahdollisuuden parantaa elinolojaan monia muita maita paremmin. Koulutuksen ja sosiaalisen liikkuvuuden yhteys on vahvistunut ja vahvistunee entisestään tulevaisuudessa. Koulutukseen liittyvän sosiaalisen liikkuvuuden on kuitenkin havaittu heikentyneen. Kansainvälisesti katsoen koulutuksen periytyminen on Suomessa ollut aikaisemmin vähäisempää moniin muihin maihin verrattuna, mutta nousut viime vuosina korkeammalle tasolle.

Köyhyyden ”periytyminen” on Suomessa lisääntynyt. Yhteys sosioekonomisen perhe-taustan ja myöhemmän elämän välillä kertoo mahdollisuuksien tasa-arvon puutteesta. Sosioekonomisella asemalla on suuri merkitys myös sairastuvuudelle ja palveluiden tarpeelle.

Suomessa väestön **köyhyys- tai syrjäytymisriski** kohdentuu pienituloisuuden myötä erityisesti nuoriin aikuisiin, yksin asuviin, sekä yli 75-vuotiaisiin. Pienituloisuusaste on palkansaajilla 1,7 prosenttia ja yrittäjillä 11,8 prosenttia. **Lapsiperheköyhyys** erityisesti yksinhuoltajatalouksissa ja maahanmuuttajatalouksissa on kääntynyt kasvuun. Alle 18-vuotiaista 11,6 prosenttia eli 121 000 lasta elää suhteellisesti pienituloisissa perheissä. suhteellinen pienituloisuus on vahvasti kytköksissä perheen aikuisten määrään: yhden huoltajan perheiden lapsista lähes joka neljäs, 23 prosenttia kuului 2018 pienituloisiin, kahden aikuisen talouksien lapsista 7 prosenttia. Pitkäaikaistyöttömien köyhyys- tai syrjäytymisriski on huomattavan suuri.

Hyvinvoivan ja vauraan enemmistön varjossa on edelleen väestöryhmiä, joiden elintaso, elämänlaatu ja elämäntavat ovat eriytyneet useilla mittareilla tarkasteltuna ja joiden elämän edellytykset ovat olennaisesti muuta väestöä heikommät. Monet esimerkiksi terveyteen haitallisesti vaikuttavat tekijät – kuten huono ravitsemuksen laatu, päihteiden käyttö, heikot asumisolot, epävakaa työsuhteet – kasautuvat ja jopa periytyvät samoille väestöryhmille. Koronaepidemian aiheuttama poikkeustilanne on vaikuttanut epätasaisesti suomalaiseseen yhteiskuntaan ja eri ihmisryhmiin. Suurimman taakan kantavat ne, jotka ovat jo ennestään heikoilla. Kriisi on osunut kovimmin niihin, jotka jo valmiiksi olivat heikossa asemassa. Terveyskriisin

sosiaaliset seuraukset voivat jatkaa ihmisten ja heidän lastensa elämässä pitkään. On tärkeää kiinnittää huomiota kaikkein haavoittuvimmassa asemassa oleviin ryhmiin ja heidän oikeuksiensa toteutumiseen.

Kodin **ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä** on kasvanut huolestuttavasti jo pitkään. Sijoitusten taustasyitä on monia, mutta usein taustalla on vanhemmuuteen liittyvät pulmat, vanhempien tai lasten mielenterveys- ja päihdeongelmat, vanhempien pienituloisuus, koulunkäyntivaikkeudet mutta myös palvelujärjestelmän epätarkoituksenmukaisuus. Sijaishuollossa kasvaneilla on aikuisena suuremmat riskit ajautua marginaaliin kuin väestössä yleensä. Huostaan otetuilla on suurempi riski jäädä vaille perusopetuksen päättötodistusta ja peruskoulun jälkeistä tutkintoa, ja he ovat todennäköisemmin mielenterveyspalvelujen ja toimeentulotuen piirissä saman ikäiseen väestöön verrattuna.

Asunnottomuus on vähentynyt seitsemältä vuodelta peräkkäin. Suomessa oli vuoden 2019 lopussa arviolta 4 600 yksin elävää asunnottomaa, mikä on 280 vähemmän vuoteen 2018 verrattuna. Sekä nuorten, alle 25-vuotiaiden, että pitkäaikaisasunnottomien määrät laskivat ensimmäistä kertaa alle 1 000 henkilöön. Yhä suurempi osa asunnottomuudesta on piiloasunnottomuutta, joka ei näy tilastoissa. Pääteet, mielenterveysongelmat ja taloudelliset ongelmat ovat keskeisiä asunnottomuuden syitä. Kolme neljäsosaa asunnottomista on miehiä.

Ihmisten **toimeentulon turvaaminen** kaikissa tilanteissa on keskeistä sosiaalisesti kestävässä yhteiskunnassa. Suomessa **sosiaaliturvaetuudet** vähentävät tehokkaasti köyhyyttä kansainvälisten vertailujen perusteella. Nykyjärjestelmässämme ansioturvaetuuksien riittävyys on hyvä, mutta vähimmäis- ja perusturvaetuudet eivät ole olleet riittävällä tasolla. Esimerkiksi pienimpiä eläkkeitä onkin merkittävästi korotettu. Usein perusturvaetuuksia joudutaan täydentämään toimeentulotuella.

Työttömistä noin 30–40 prosenttia on pitkäaikaistyöttömiä ja heistä noin 50 prosenttia osatyökykyisiä. Työttömyysriski on suuri vain perusasteen koulutuksen saaneilla ja määräaikaisessa työssä työskentelevillä. Myös yksinhuoltajien sekä vammaisten työllisyysaste on selvästi matalampi kuin väestössä keskimäärin, kuten myös maahanmuuttajien työllisyys.

Pitkäaikaistyöttömien määrä väheni vuosina 2016–2019, mutta kääntyi jälleen kasvuun vuonna 2020. Suomeen on viime vuosikymmeninä muodostunut kohtalaisen korkea, suhdanteista riippumaton **vaikkeasti työllistävien** joukko. Suomi jää vertailussa jälkeen useimmista muista Pohjoismaista työllisyyspalveluiden määrässä ja laadussa, osatyökykyisten työllistämässä ja palkkatuetun työn käytössä. Osa-aikatyö on meillä muita Pohjoismaita harvinaisempaa. Työttömyyden pitkittymisen kielteiset hyvinvointivaikutukset ulottuvat laajalle ja heijastuvat työikäisten lisäksi myös muihin

ikäryhmiin kuten perheisiin, lapsiin ja nuoriin. Työttömillä on muita enemmän pitkäaikaisairauksia, ja he kokevat terveydentilansa työssä käyviä heikommaksi. Työelämän muutoksesta ja murroksesta huolimatta **työelämän laatu** on viime vuosina kehittynyt monilta osin myönteiseen suuntaan. Suomalaiset ovat samalla tasolla muiden pohjoismaiden kanssa **tyytyväisyydessään työoloihinsa**. Työllisyydessä on isoja alueellisia eroja.

Suomessa **työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien 15–24-vuotiaiden nuorten osuus** on jokin verran korkeampi kuin muissa Pohjoismaissa, mutta huomattavasti EU:n keskiarvoa pienempi. Vuonna 2019 nuoria, jotka eivät olleet työssä, koulutuksessa eivätkä asevelvollisuutta suorittamassa oli 7,9 prosenttia 15–24-vuotiaiden koko ikäluokasta. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten lukumäärä on viime vuosina ollut laskussa, mutta koronapandemia tulee vaikuttamaan nuorten opiskeluun ja työllistymismahdollisuuksiin vielä pitkään.

Suomalaisten koulutustaso on hyvä ja hienoisessa nousussa, mutta kehitys muissa keskeisissä verrokkimaissa on nopeampaa. Sukupuolten väliset erot oppimistuloksissa ovat OECD maiden suurimmat. Lukutaito on maailman huippua, mutta osaaminen niin matematiikassa, luonnontieteissä kuin lukutaidossa on laskenut. Sosioekonominen taustan ja yksilön osaaminen välinen tilastollinen yhteys on voimistunut. Aikuis-koulutukseen osallistumisaste on korkea: Suomessa 25–65-vuotiaista osallistuu vuosittain koulutukseen noin 54 prosenttia. Ammatillisen koulutuksen reformi on lisännyt joustavuutta opintoihin pääsyn ja suorittamisen osalta. Kirjastokäynnit ja kirjastoaineistojen lainaus ilmentävät **väestön sivistystahtoa** ja yhteiskunnallista valveutuneisuutta sekä halua toteuttaa aktiivista kansalaisuutta. Suomessa kirjastojen käyttö on kansainvälisesti huippuluokkaa. Kirjastokäyntejä tehtiin 2019 lähes 54 miljoonaa.

Elämänlaadussa on kyse yksilön arviosta elämästään siinä kulttuuri- ja arvoympäristössä, jossa hän elää, ja suhteessa hänen omiin päämääriinsä, odotuksiinsa, arvoihinsa ja muihin hänelle merkityksellisiin asioihin. Koko maassa elämänlaatunsa hyväksi koki noin 60 prosenttia väestöstä vuonna 2018, mutta alueelliset erot olivat merkittäviä. Suomessa on suuria alueiden ja väestöryhmien välisiä **terveys- ja hyvinvointieroja**. SOTE-uudistuksen tavoitteena on terveys- ja hyvinvointierojen tasoittaminen varmistamalla palveluiden yhdenvertainen saatavuus.

Nuorten kokema epävarmuus tulevaisuudesta heijastuu perheellistymiseen. Lapsettomien osuus on kasvanut ja on erityisen korkea vähemmän koulutetuilla. Viime vuosien aikana myös harvempi suomalainen sai kolmansiä ja neljänsiä lapsia. Vuosikymmenen kestänyt **syntyvyyden lasku taittui** viime vuonna, mutta on edelleen historiallisen alhaisella tasolla: kokonaishedelmällisyysluku oli 1,37 vuonna 2020 (1,35 lasta vuonna 2019). Tämä on Euroopan seitsemänneksi alhaisin. Suomalaisten omien toiveiden mukainen lapsiluku on sekin alentunut, mutta on kuitenkin noin 2 lasta.

Toistaiseksi koronapandemia ei ole johtanut syntyvyyden laskuun Suomessa, toisin kuin useissa muissa länsimaissa. Alueiden väestökehitys erkaantuu edelleen ja kärjisty: useimmissa kunnissa väestö vähenee. Suomen ja useiden kuntien väestönkasvu johtuu maahanmuutosta. Kansainvälinen maahanmuutto on ollut viime vuosina maltillista. Suomessa syntyneitä ja koulutettuja kansalaisia muuttaa pois maasta enemmän kuin palaa tänne, mutta viime vuosien aikana paluumuutto on vahvistunut.

Taiteella ja kulttuurilla on hyvinvointia ja taloudellista toimintaa laajasti edistävä vaikutus. Taiteen, kulttuurin ja liikunnan harrastamisessa on eroja esimerkiksi väestön sosioekonomisen taustan, koulutustason ja alueellisen sijainnin mukaan. Taiteella ja kulttuurisella toiminnalla on mahdollisuus ennaltaehkäistä yhteiskunnallisten ongelmien hoitamisesta syntyviä kustannuksia. Taiteen ja kulttuurin alat ovat pahimmin koronapandemiasta kärsineitä aloja, millä voi olla kauaskantoisia seurauksia ja vaikutuksia myös sosiaalisen kestävyuden tavoitteiden saavuttamiseen.

Koronapandemia on osaltaan vaikuttanut merkittävästi kansalaisten hyvinvointiin ja lisännyt eriarvoisuutta, koska monet pandemian sosiaaliset vaikutukset ovat kasautuneet samoille henkilöille. Pandemiakriisistä ovat usein kärsineet eniten jo aiemmin haavoittuvassa asemassa olevat. Koronapandemialla on negatiivisia vaikutuksia etenkin lasten ja nuorten sekä perheiden hyvinvointiin. Perheväkivaltaan liittyvät poliisin kotihälytykset lisääntyivät 2021. Esimerkiksi vapaaehtoisesta ruoka-avun merkitys näyttäisi olevan kasvamassa. Korona-aika on kiihdyttänyt oppimiseen liittyvää polarisatiota sekä lisännyt lasten ja nuorten välistä epätasa-arvoa ja yksinäisyyttä. Nuorten osalta puhutaan jopa koronan aiheuttamasta sukupolvikokemuksesta, kun moni virsantanpylväs esim. valmistumisesta opintojen aloittamisen yhteisölliseen kokemukseen, on puuttunut. Etäjärjestelyt ja sen edelleen jatkuvat vaikutukset kuormittavat epätasaisesti. Toisaalta korona-aika on osoittanut, että etätöiden tekeminen onnistuu monissa työtehtävissä ja tämä on vähentänyt esimerkiksi työmatkoihin käytettyä aikaa. Perheiden yhteinen aika on lisääntynyt monissa perheissä.

Työllisyys on heikentynyt ja työttömyys kasvanut koronapandemian aikana. Tutkitusti vaikutukset osuivat pahimmin niihin, jotka ovat jo valmiiksi huonommassa työmarkkina-asemassa (naiset, nuoret, matalasti koulutetut, määräaikaisissa ja epätyypillisissä työsuhteissa olevat) ja siten pandemia pahentaa jo olemassa olevaa eriarvoisuutta työmarkkinoilla. Monille yrittäjille ja yrityksille koronapandemia ja siihen liittyneet rajoitustoimet ovat olleet vaikeaa aikaa.

Koronaepidemiaan liittyvät rajoitustoimet hyydyttivät monia sosiaalipalveluja. Kaikkein vaikeimmassa tilanteessa olivat asunnottomat, joilla palveluvaje näyttäytyi jopa elämän perusedellytysten vaarantumisena. Palveluvajeiden kasvaessa ja pitkittyessä on riskinä, että ihmisten elämäntilanteet vaikeutuvat merkittävästi, mikä voi näkyä lähitulevaisuudessa monialaisen palvelun tarpeen lisääntymisenä.

Suomen globaalinen vastuun osalta koronapandemia on tuonut erityisiä haasteita ja myös taka-askeleita Agenda2030:n kestävä kehityksen tavoitteiden toteuttamiselle. Haasteet ovat kaikissa kehittyvissä maissa lisääntyneet erityisesti tasa-arvoon, ruokaturvaan, koulutukseen ja terveystalouteen ml. seksuaali- ja lisääntymispalvelut liittyen.

3.3 Sosiaalisen kestävyden tavoitetila 2030-luvulla

2030-luvun Suomi on maailman vakain yhteiskunta, jossa perus- ja ihmisoikeuksien sekä demokratian toteutuminen ja kansalaisten turvallisuus ovat korkealla tasolla. Yhdenvertaisuus on periaate, joka toteutuu kaikessa toiminnassa. Suomi on tasa-arvon kärkimaita maailmassa. Yhteiskunnallinen osallisuus turvataan kaikille. Työllisyystilanne on hyvä. Köyhyys on vähentynyt ja tulo- ja varallisuuserot ovat kaventuneet. Alueelliset erot ovat vähentyneet.

Suomi pitää huolta väestönsä hyvinvoinnista. Ihmiset kokevat olevansa osallisia yhteiskunnassa ja kokevat että heillä on elämäänsä rikastuttavia ihmissuhteita. Koulukiusaaminen on jatkuvasti vähentynyt

Sivistys, osaamisen ja koulutustaso ovat nousseet. Suomalaiset pääsevät lapsiluvussa nykyistä lähemmäksi toivomaansa. Työperäinen maahanmuutto on kohentanut osaavan työvoiman saatavuutta ja uudet suomalaiset ovat kotoutuneet hyvin.

Suomi kantaa osansa globaalista vastuusta. Suomi on saavuttanut kestävä kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n tavoitteet sekä Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin toimintasuunnitelman (Action Plan) tavoitteet.

1. Suomessa luottamus ja turvallisuus ovat korkealla tasolla

- Suomi on edelleen maailman vakain yhteiskunta ja perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen on korkealla tasolla. [HO]
- Turvallisuuden tunnetta ja luottamusta yhteiskuntaan ja instituutioihin on edelleen vahvistettu [Sisäisen turvallisuuden selonteko 2021]
- Uusintarikollisuus on vähentynyt [HO]
- Vihapuhekulttuuria on kitketty ja viharikollisuutta on torjuttu. [Rasismin vastainen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelma]. Suomi torjuu kaikenlaista väkivaltaa [HO kiteytys].

- Suojataan kansalaisia ja yhteiskuntaa digiturvariskeiltä [VNPP Julkisen hallinnon digitaalisesta turvallisuudesta]
- Nuorten luottamus yhteiskuntaan ja tulevaisuuteen on kasvanut sekä osallistuminen lisääntynyt. Eroja kansalaisten äänestysaktiivisuudessa on kavennettu. [HO henkinen kirjaus]
- Demokraattiset osallistumisoikeudet ja vaikutusmahdollisuudet toteutuvat yhdenvertaisesti. [Kansallinen demokratiaohjelma 2025]
- Mahdollisuudet vaikuttaa valmisteluun ja päätöksentekoon ovat lisääntyneet muun muassa ottamalla käyttöön uusia demokratian osallistumistapoja. Demokratian toimintaedellytykset ovat parantuneet luotettavan ja avoimen tiedon ansiosta sekä turvaamalla vapaan kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä. Suomen rooli sääntöpohjaisen kansainvälisen järjestelmän rakentajana on vahvistunut [Julkisen hallinnon strategia]
- Kansalaisyhteiskunnan elinvoimaisuus on vahvistunut. [tiivistää seuraavat HO kirjaukset: Vahvistetaan systemaattisesti kansalaisyhteiskunnan tilaa ja toimintaedellytyksiä, Kansalaisyhteiskuntaa tuetaan oikeusvaltion vahvistamiseksi, Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä vahvistetaan]
- Yritysten liiketoiminta on vastuullista Suomessa sekä globaalisti [HO henkinen kiteytys]
- Luottamus hallintoon on korkealla tasolla. Hallintoa on kehitetty muun muassa hyödyntämällä järjestelmällisesti strategisia kokeiluja, joustavia prosesseja ja vahvistamalla koordinaatiota hallinnon eri toimintojen välillä.
- Ihmislähtöiset ja yhdenvertaiset palvelut on turvattu moninaistuvassa yhteiskunnassa koko Suomessa. Palvelut toteutetaan taloudellisesti kestäväällä tavalla hyödyntämällä laajasti tietoa ja digitalisaatiota. Palvelut ja etuudet ovat asiakkaalle helposti saavutettavia, ymmärrettäviä, keskenään yhteen toimivia, turvallisia ja toimintavarmoja.

2. Suomi on tasa-arvon kärkimaa

- Suomi on tasa-arvon kärkimaa, joka torjuu perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa, edistää perhevapaiden ja hoivavastuun tasaisempaa jakautumista sukupuolten välillä, perheen- ja työn joustavaa yhteensovittamista sekä edistää samapalkkaisuutta sekä työelämän muutosta sukupuolten ammattieroja kaventavaksi. [HO kirjauksia, yhdistettynä yhteen]

- Suomessa on vähennetty sukupuolten välisiä terveys-, osaamiseroja sekä kavennettu sukupuolten eroa eliniässä.
- Sukupuolten palkkaerot ovat kaventuneet ja raskaus- sekä rekrytointisyrjintä on vähentynyt. [HO kirjauksia, yhdistettynä yhteen]
- Hoivavastuu ja perhevapaat jakautuvat perheissä tasaisesti molempien vanhempien kesken, perheiden valinnan ja joustojen mahdollisuudet perhevapaiden pitämisessä ovat lisääntyneet ja perhevapaaajrjestelmä kohtelee tasa-arvoisesti kaikkia, myös monimuotoisia perheitä ja huomioi yrittäjyyden eri muodot. Tasa-arvoista vuorovanhemmuetta on tuettu. (HO kirjauksia yhdistellen)
- Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen asema on parantunut sekä lainsäädännössä että häirinnän ja syrjinnän osalta.
- Sukupuolten tasa-arvon näkökulmia valtavirtaistamalla on tuettu sosiaalisesti kestäväää kehitystä kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla.

3. Suomessa köyhyys ja osattomuus ovat vähentyneet, työtä on useammalla

- Hyvinvoinnin perusta on myös 2020-luvulla osaamisessa, työssä ja yrittäjyydessä. (HO kirjaus)
- Tulo- ja varallisuuserot ovat pienentyneet
- Köyhyys ja osattomuus ovat vähentyneet, erityisesti lapsiperheiden sekä ikäihmistien osalta.
- Ylivelkaantuminen ja siihen liittyvät ongelmat ovat vähentyneet.
- Talousosaamista on lisätty kaikissa ikäryhmissä.
[HO: köyhyyden ja osattomuuden vähentäminen]
- Asunnottomuus on poistettu.
[HO: poistetaan asunnottomuus vuoteen 2027 mennessä]
- Uudistukset ovat vahvistaneet mahdollisuuksien tasa-arvoa
[HO: uudistukset vahvistavat mahdollisuuksien tasa-arvoa]
- Kaikilla on mahdollisuus osallisuuteen
[VNP Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030]
- Ihmistien kokema terveydentila ja kansanterveys ovat kohentuneet.
- Työurat ovat pidentyneet ja työllisyys kasvanut. Työ on turvallista ja terveellistä kaikilla työpaikoilla työntöön muodosta, työntekemisen paikasta ja työpaikan koosta riippumatta. Jokaisella on mahdollisuus tehdä työkykyään vastaavaa työtä. [HO:ssa lähes vastaavat kirjaukset. Lisäksi osatyökykyisten työkyvyn edistämiseen liittyviin ohjelmiin liittyviä]

- Työttömyysjaksot ovat keskimäärin nykyistä lyhyempiä ja entistä harvempi jää pitkäaikaistyöttömiksi. Erityisesti osatyökykyisten, vaikeasti työllistyvien, nuorten, ikääntyvien ja maahanmuuttajataustaisten osallistuminen työmarkkinoille on lisääntynyt. Heikossa työmarkkina-
asemassa oleville on laajasti tarjolla tarvelähtöisiä työllistymisen edistämisen ja osaamisen kehittämisen palveluita ja tarvittaessa niihin yhdistetään muita, esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluita. Entistä useammalla on mahdollisuus osa-aikatyöhön. [Kaikki johdettu HO:sta]
- Työvoimapolitiikka Suomessa on aktiivista ja kohdentaa palveluita yksilöllisesti ja tehokkaasti [HO:sta johdettu]. Työvoiman ammatillista osaamista kehitetään työelämän muutoksiin vastaamiseksi [HO:sta johdettu]. Jatkuvan oppimisen edellytyksiä on vahvistettu merkittävästi [HO-lähtöinen].
- Kotoutumisen edistämisen palveluilla on nopeutettu uusien maahanmuuttajien pääsyä työmarkkinoille [HO:sta johdettu]. Maahanmuuttajien työllisyysaste, erityisesti maahanmuuttajanaisten ja pakolaistaustaisten henkilöiden, nousee [HO:sta johdettu].
- Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä on vähentynyt [HO:sta]. Nuoret eivät syrjäydy työmarkkinoilta, vaan löytävät helposti väyliä kohti työelämää [HO -henkinen, ei suora kirjaus]
- Taiteellisen ja muun luovan työn tekemisen edellytykset ovat parantuneet ja tuotannon ja jakelun muodot monipuolistuneet. [Kulttuuripolitiikan strategia]
- Päästövähennystoimet on toteutettu sosiaalisesti ja alueellisesti oikeudenmukaisesti [HO]
- Alueiden välinen ja kuntien sisäisen eriytyminen on vähentynyt ja koko Suomi kehittyy tasapuolisesti. Siihen on vaikuttanut muun muassa työn ja opiskelun paikkariippumattomuuden vahvistuminen, hyvät tietoliikenneyhteydet ja niiden myötä ihmisten mahdollisuus valita oma asuinpaikkansa vapaammin.
- Yrityksillä on hyvät edellytykset menestyä, työllistäminen on helppoa ja verotus kannustaa työntekoon ja yrittäjyyteen. Viranomaisten päätöksenteko on joustavaa.
- Sopimisen kulttuuri ja työelämän reilut pelisäännöt turvaavat työntekijöiden aseman ja toimeentulon. [HO]

4. Suomessa yhdenvertaisuus toteutuu, koko väestön hyvinvoinnista pidetään huolta

- Perusterveydenhuolto ja sosiaalipalvelut ovat jokaisen saavutettavissa oikea-aikaisesti ja laadukkaasti. [HO]
- Sosiaalista eheyttä ja yhdenvertaisuutta on edistetty ja asuinalueiden eriytymiskehitys on pysäytetty. [HO]
- Työelämän syrjintää on vähennetty [HOssa kirjaukset palkka- sekä rekrytointi ja raskaussyrjinnästä].
- Rasismiin ja syrjintään puuttumisen kulttuuria Suomessa on vahvistettu, ja hyviä väestösuhteita on edistetty. [Rasismien vastainen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelma, HO kirjauksien hengessä, hallituksen periaatepäätös tulossa 4/21]
- Kestävä hyvinvointi on turvattu kaikissa väestö ja ikäryhmissä. [VNP Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030]
- Arkiympäristöt tukevat ihmisten hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta sekä ovat esteettömiä ja esteettisiä [VNP Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030]
- Hyvinvointi- ja terveyserot ovat kaventuneet eri väestöryhmien ja alueiden välillä. Liian korkeat asiakasmaksut eivät estä tarpeellisten palvelujen käyttöä. [HOsta johdettu]
- Liikunnallinen, terveyttä ja hyvinvointia edistävä elämäntapa on yleistynyt ja liikunta ja urheilu ovat lisänneet osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Eri väestöryhmien – erityisesti lasten ja nuorten – harrastusmahdollisuudet ovat lisääntyneet eri puolilla Suomea. [pohjautuen HO sekä kiteytys: Valtakunnallisesta nuorisotyön ja -politiikan ohjelman 2020–2023 Liikuntapoliittisen koordinaatioelimen Liikkuvat -ohjelmakokonaisuuden ja Harrastamisen Suomen mallin tavoitteisiin]
- Osallisuus yhteiskuntaan ja kulttuuritoimintaan on lisääntynyt ja eri väestöryhmien erot osallistumisessa ovat kaventuneet. [Kulttuuripolitiikan strategia 2025, OKM]
- Suomi kantaa globaalia vastuuta. Kehityspolitiikan päämääränä on köyhyyden poistaminen ja eriarvoisuuden vähentäminen. [HO]

5. Suomessa osaaminen, koulutus sekä sivistys ovat korkealla tasolla

- Koulutus- ja osaamistaso ovat nousseet kaikilla koulutusasteilla, oppimiserot kaventuneet ja koulutukseen liittyvä eriarvoisuus on kaventunut. [HO] Kaikilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet jatkuvaan oppimiseen. [HO kiteytys sekä Jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudistuksen linjaukset]
- Kulttuurin perusta on vahva ja elinvoimainen [Kulttuuripolitiikan strategia 2025].

4 Taloudellinen kestävyys, tilannekuva ja tavoitetila 2030

4.1 Taloudellisen kestävyuden lähtökohtia kestävyystiekartassa

Taloudellinen kestävyys tarkoittaa sekä julkisen talouden että laajemmin koko kansantalouden vakautta ja toimivuutta. Tässä yhteydessä keskitytään erityisesti julkisen talouden kestävyteen, johon Suomessa liittyy varsinkin ikärakenteen muutoksen myötä haasteita. Haastetta voimistaa ennakoitu hidas tuottavuuden ja siten talouden kasvu sekä muita Pohjoismaita alhaisempi työllisyysaste sekä alhainen syntyvyys ja vähäinen työ- ja koulutusperäinen maahanmuutto.

Talouspolitiikan päämääränä on hyvinvoinnin lisääminen. Se tarkoittaa ekologisesti ja sosiaalisesti kestävästä talouskasvusta, korkeasta työllisyydestä ja kestävästä julkisesta taloudesta. Talouden vakauden ansiosta vältetään yllättävät, hyvinvointia heikentävät muutokset ihmisten elämässä.

Julkisen talouden kestävyys tarkoittaa julkisen talouden kykyä tuottaa kansalaisilleen hyvinvointia kansantalouden käytettävissä olevien resurssien rajoissa. Näitä rajoitteita asettavat työkykyisen väestön määrä ja osaamistaso, käytössä oleva teknologia, fyysisen pääoman määrä ja laatu sekä luonnon kantokyky. Koko kansantalouden vakautteen vaikuttavat lisäksi laajasti talouden eri sektoreiden kehitys ja tekijät, kuten pankisektorin kriisinsietokyky ja tehokkuus sekä yksityisen sektorin velkakestävyys. Yhteiskunnan sosiaalinen kestävyys, eheys ja kaikkien osallisuus osaltaan vahvistavat myös kansantalouden tuotantopotentiaalia.

Taloukasvu perustuu Suomessa ennen kaikkea tuottavuuden kasvuun. Tuottavuuden kasvun tärkeimmät tekijät ovat osaaminen ja innovaatiot. Toimiva hyvinvointivaltio, toimiva infrastruktuuri, koulutus, tutkimus ja tiivis kiinnittyminen maailmantalouteen ovat Suomen taloudellisen menestyksen ja kasvun perusta. Nämä tekijät vahvistavat toinen toisiaan. Hallituksen talouspolitiikka tähtää tämän perustan vahvistamiseen.

Julkisen talouden voidaan katsoa olevan kestävällä pohjalla, kun julkisen talouden velkasuhde pysyy pitkällä aikavälillä vakaana eikä lähde hallitsemattomaan kasvuun ja julkisen sektorin rahoituksen saatavuus ja hinta eivät rajoita talouspoliittista päätöksentekoa. Näiden kannalta on keskeistä hyvä suhteellinen asema verrattuna muihin

maihin. Lisäksi on merkitystä sillä, että julkisen talouden avoimet ehdolliset vastuut, kuten valtion takaukset, sekä piilevät ehdolliset vastuut, kuten pankkisektorin vastuut, ovat talouden kantokykyyn nähden kohtuulliset ja niiden riskienhallinta on kunnossa. Tällöin luottamus Suomen kykyyn hoitaa vastuunsa säilyy nykyisellä korkealla tasolla.

Taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen kestävyys ovat tiiviisti kytköksissä toisiinsa. Taloudelliseen kestävyteen on pyrittävä toimin, jotka eivät aiheuta merkittävää haittaa muille yhteiskunnallisille tavoitteille tai ympäristölle eivätkä heikennä talouskasvun edellytyksiä. Samoin sosiaalisen ja ekologisen kestävyden vahvistamiseen tähtäävät toimet on toteutettava siten, että ne eivät aiheuta merkittävää haittaa taloudelliselle kestävyydelle.

Taloudellinen kestävyys luo perustan sosiaaliselle kestävyydelle, sillä vahva julkinen talous mahdollistaa sosiaalisen kestävyden edellyttämät palvelut ja tulonsiirrot myös tulevaisuudessa, ja korkea työllisyys lisää kansalaisten osallisuutta. Taloudellisen kestävyden edellytykset ovat vahvemmat sosiaalisesti kestävässä yhteiskunnassa.

Talouden kasvu ja taloudellinen kestävyys mahdollistavat myös ekologisen kestävyden edellyttämän teknologisen uusiutumisen ja investoinnit ilmastonmuutoksen ja luontokadon torjuntaan. Talouden perusta on riippuvainen ekologisesta kestävydestä, luontovarallisuudesta ja sen monimuotoisuudesta.

Suomi on ollut menestystarina kuluneen sadan vuoden aikana. Maamme on noussut maailman vauraimpien maiden joukkoon vain muutaman sukupolven aikana. Menestyksen ja vahvan keskimääräisen talouskasvun taustalla ovat olleet muun muassa toimiva demokratia ja sen kyky saada aikaan päätöksiä, vakaa, turvallinen ja luottamukseen perustuva yhteiskunta sekä panostaminen väestön koulutukseen, hyvinvointiin ja sosiaaliturvan luomaan turvaverkkoon. Nämä vahvuudet ovat tukeneet myös maamme selviämistä rajuistakin suhdannevaihteluista ja auttaneet kääntämään talouden ja yhteiskunnan rakenteita ravistelleet muutokset mahdollisuuksiksi, uusiksi liiketoiminnoiksi ja työpaikoiksi.

4.2 Taloudellisen kestävyden nykytila Suomessa

Koronaviruksen aiheuttama kriisi on kasvattanut julkisen talouden alijäämiä merkittävästi kaikkialla. Sen taustalla ovat muun muassa viruksen leviämisen vuoksi vaimentunut taloudellinen toimeliaisuus ja kriisiin reagointi. Kriisiin on reagoitu esimerkiksi voimakkailla toimilla ihmisten ja yritysten tukemiseksi, taloustilanteen edellyttämällä

merkittäväällä finanssipoliittisella elvytyksellä sekä turvaamalla terveydenhuollon ja viiranomaisten toimintakyky. Ihmisten vastuullisen toiminnan ja harjoitetun politiikan seurauksena kriisistä syntyneet taloudelliset ja sosiaaliset vauriot ovat Suomessa jääneet huomattavasti aiemmin ennakoitua pienemmiksi, ja bruttokansantuote supistui Suomessa vuonna 2020 huomattavasti kesällä 2020 ennakoitua vähemmän. Kriisin pitkäaikaisia vaikutuksia on kuitenkin vielä vaikea ennakoida ja viruksen leviämiseen liittyvä epävarmuus ja riskit ovat globaalisti yhä suuria.

Suomen julkinen velka kasvoi viime vuonna noin 10 prosenttiyksikköä noin 69 prosenttiin suhteessa bruttokansantuotteeseen. Euromaissa vastaava kasvu oli keskimäärin noin 14 prosenttiyksikköä ja julkinen velka oli keskimäärin noin 98 prosenttia suhteessa bruttokansantuotteeseen. Ennen finanssikriisiä, vuonna 2008, Suomen julkisen velan suhde bruttokansantuotteeseen oli alle 33 prosenttia, mutta sen jälkeen velkasuhde on liikkunut EU:n 60 prosentin velkaviitearvon molemmin puolin. Euroopan komissio arvioi syysennusteessaan Ruotsin ja Tanskan velkasuhteiden olevan tänä vuonna noin 40 prosenttia, vaikka maiden velkasuhteet olivat Suomea korkeammalla vielä 2000-luvun alkuvuosina.

Suomen ja muiden maiden velanhoitoa on helpottanut poikkeuksellisen matala korkotaso ja muu harjoitettu voimakas rahapoliittinen elvytys. Muun muassa siksi koronaviruspandemian aiheuttamaan kriisiin on ollut mahdollista reagoida sen edellyttämällä tavalla ml. voimakas finanssipoliittinen elvytys, kuten muissakin maissa on tehty. Suomen suhteellinen asema rahoituksen saatavuuden näkökulmasta ei ole heikentynyt.

Julkinen talous oli 2000-luvun alussa vielä vahvasti ylijäämäinen erityisesti vahvasti ylijäämäisen vaihtotaseen myötävaikutuksesta, mutta on pysynyt vuodesta 2009 lähtien selvästi alijäämäisenä. Vuonna 2019 julkisen talouden menot ylittivät tulot 2,4 miljardilla eurolla. Koronaviruksen aiheuttama kriisi syvensi epätasapainon 12,9 miljardiin euroon (5,4 prosenttia suhteessa bruttokansantuotteeseen) vuonna 2020. Suomen vaihtotase näyttää nousseen hienoisesti ylijäämäiseksi ensimmäistä kertaa noin kymmeneen vuoteen vuonna 2020, mikä tarkoittaa, että Suomi ei kansakuntana velkaantunut ulkomaille 2020. Tämän taustalla oli muun muassa se, että vienti supistui vähemmän kuin tuonti, matkailutase kääntyi alijäämästä ylijäämäksi, kotitalouksien rahoitusasema koheni tilapäisesti kulutuksen supistumisena ja koronakriisin seurauksena Suomen vientihinnat laskivat vähemmän kuin tuontihinnat, johon on syynä esim. energiahintojen tilapäinen aleneminen.

Julkisen talouden riskejä kasvattavat myös valtion takaus- ja takuuvastuiden korkea taso ja nopea kasvu verrattuna moneen muuhun maahan. Valtiolla oli takaus- ja takuuvastuita 23 miljardia euroa vuonna 2008, kun vuoden 2019 lopussa määrä oli kasvanut jo yli 60 miljardiin euroon. Pääosa vastuista liittyy yksittäisten toimialojen vientiin

liittyviin vastuisiin sekä valtion asuntorahaston vastuisiin. Vastuiden mahdolliset realisoitumiset voivat aiheuttaa huomattavaa lisärasitusta julkiselle taloudelle. Lisäksi suhteessa talouden kokoon finanssisektori on Suomessa suuri ja sen merkitys on kasvanut. Myönteistä kuitenkin on, että Suomen pankkijärjestelmä on toiminut vakaasti myös poikkeuksellisissa olosuhteissa koronakriisin aikana.

Laajemmasta näkökulmasta tarkasteltuna julkisen talouden riskeihin vaikuttavat myös yhteiskunnalliset ja ekologiset tekijät, kuten muun muassa ilmasto- ja ympäristöriskit, väestökehitys, yhteiskunnallinen vakaus ja uusien pandemioiden mahdollisuus.

Kotitalouksien velkaantuminen lisää puolestaan talouden vakauteen kohdistuvia riskejä. Kotitalouksien velkaantuminen on ollut nousevalla uralla 2000-luvun alkuvuosista lähtien ja noussut ennätystasolle yli 130 prosenttiin suhteessa käytettävissä oleviin vuosituloihin. Poikkeuksellisen pitkään jatkunut hyvin alhainen korkotaso on edesauttanut velkaantumista. Kotitalouksien kokonaisvelasta runsaat kolme neljännestä on asuntolainoja. Asuntojen hintojen (maltillinen) nousu on kasvattanut lainamääriä. Viime vuosien aikana yleistyneet taloyhtiölainat ovat myös lisänneet kotitalouksien velkarasitusta. Taloyhtiölainoja oli syksyllä 2020 yli 20 miljardia euroa ja lähes puolet kannasta oli Uudellamaalla ja lähes 5 miljardia pelkästään Helsingissä. Muuttoliike, matalat korot, pidentyneet laina-ajat ja asuntojen hintojen nousu vaikuttavat kaikki samaan suuntaan velkaantuneisuutta kasvattaen. Korkojen mahdollinen nousu leikkaisi kotitalouksien ostovoimaa, heikentäisi talouden kasvua ja voisi aiheuttaa sosiaalisia ongelmia ylivelkaantuneille kotitalouksille.

Julkista taloutta ovat heikentäneet väestön ikääntyminen, talouskasvun vaimeneminen ja vaihtotaseen suuren ylijäämän supistuminen. Suomen henkeä kohti laskettu bruttokansantuote on jäänyt viimeisen kymmenen vuoden aikana jälkeen muiden Pohjoismaiden kehityksestä, ja on yhä alempana kuin huippuvuonna 2008. Merkittävä syy tähän on, että tuottavuus on kasvanut Suomessa vaimeasti finanssikriisin jälkeen. Suomen työllisyysaste on myös muita Pohjoismaita matalampi, vaikka työllisyyskehitys oli hyvää ennen koronakriisiä ja koronakriisin aikana huomattavasti ennakoitua parempaa. Lisäksi Suomi ei ole kyennyt houkuttelemaan tuotannollisia investointeja eikä työperäistä maahanmuuttoa toivotussa määrin. Komission pitkän aikavälin skenaarioiden mukaan ero muihin Pohjoismaihin ei ole kaventumassa, ellei taloutta uudisteta määrätietoisin toimin.

Ilman julkista taloutta vahvistavia toimia velka/ bruttokansantuotesuhteen kasvu jatkuu myös koronakriisin jälkeen. Julkisen talouden menoja lisää ikääntyneen väestön määrän kasvu, mikä lisää erityisesti hoivamenoja, mutta myös eläke- ja terveysmenoja. Samaan aikaan työikäisen väestön määrän supistuminen heikentää julkisen talouden rahoitus pohjaa. Näistä syistä julkisessa taloudessa on pitkällä aikavälillä kestävyysvaje, joka valtiovarainministeriön arvion mukaan on lähes 8 miljardia euroa (noin

3 prosenttia suhteessa bruttokansantuotteeseen) kevään 2021 alustavan arvion mukaan. Kestävyyssvajeearvio on luonteeltaan painelaskelma, jonka arviointiin liittyy huomattavaa epävarmuutta vaikeasti ennakoitavan talous- ja väestökehityksen vuoksi. Valtiovarainministeriön kestävyyssvajeearvio on vaihdellut eri vuosina:

Kuvio 1. Valtiovarainministeriön kestävyyssvajeearvio, prosenttia suhteessa bruttokansantuotteeseen



Työkäisen väestön määrän kehitystä määrittää väestönkehitys eli erityisesti nettomaahanmuuton ja syntyvyyden trendit. Syntyvyys laski Suomessa voimakkaasti 2010-luvulla. Vuosikymmenen vaihteessa lapsia syntyi vielä yli 60 000 vuodessa, mutta vuonna 2019 enää noin 46 000. Suomen kokonaishedelmällisyys, 1,35 lasta naista kohden vuonna 2019, on alle muiden Pohjoismaiden ja EU:n keskimääräisen tason. Aivan viime aikoina syntyvyyden lasku näyttää pysähtyneen, mutta on edelleen EU:n seitsemänneksi alhaisin. Nettomaahanmuutto Suomeen oli 2010-luvulla keskimäärin runsaat 15 000 henkeä vuodessa, ja väkiluvun kasvu on nettomaahanmuuton varassa. Nettomaahanmuutosta huolimatta Suomen työkäinen väestö supistuu, koska eläköityvät ikäluokat ovat selvästi suurempia kuin työkään tulevat ikäluokat. Nykyisen väestöennusteen mukaan Suomen väestön määrä kääntyy laskuun 2030-luvun alkuvuosina.

Julkiseen talouteen kohdistuu ikääntyvän väestön palvelujen turvaamisen ohella tulevaisuudessa myös monia muita paineita, jotka johtuvat esimerkiksi ilmastonmuutoksesta ja luontokadosta, infrastruktuurin uusimis- ja korjaustarpeista sekä TKI-toiminnan vahvistamisesta talouskasvun tukemiseksi. Ilmastomuutos ja sen torjunta vaikuttavat julkiseen talouteen suoraan ja välillisesti. Ilmastomuutos aiheuttaa useita, osin

vaikeasti ennakoitavia, riskejä taloudelliselle toiminnalle lyhyellä ja pitkällä aikavälillä, ja ne tulevat aiheuttamaan menopaineita myös julkiselle taloudelle. Julkiseen talouteen vaikuttavat myös ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja siihen sopeutumiseksi suunnitellut politiikkatoimet ja kansainväliset sitoumukset. Lisäksi ilmastonmuutos ja sen torjunta kohdentavat talouden resursseja uudelleen, mikä voi tuoda uusia kasvumahdollisuuksia, mutta myös heikentää julkista taloutta, kun muutosten vaikutuksia kansalaisiin ja talouden eri sektoreihin joudutaan pehmentämään julkisin varoin.

Suomen julkinen sektori on kansainvälisesti melko tehokas, mikä näkyy mm. verrattaessa sosiaali- ja terveystalouden laatua ja ko. menojen suhdetta bruttokansantuotteeseen. Julkisen sektorin tuottavuuden mittaaminen on kuitenkin haasteellista ja kansainvälistä vertailua on vaikea tehdä, koska palvelujärjestelmät, niiden rahoitus ja rakenteet eroavat merkittävästi toisistaan. Yksi palvelujärjestelmämme haasteita on kunnallisen tuottajakentän pirstaleisuus sekä palvelujen saatavuuden sosiaalinen ja alueellinen epätasa-arvo. Myös hallinnonalojen välisen koordinaation puutteet sekä ihmis- ja asiakaslähtöisyyden puutteet vaikeuttavat julkisen sektorin tehokasta resursien hyödyntämistä ja johtavat pahimmillaan niiden epätarkoituksenmukaiseen käyttöön.

Käsillä oleva koronakriisi on jälleen osoittanut, kuinka tärkeää on, että talouden kohtaamiin shokkeihin ja suhdannevaihteluihin vastataan oikein mitoitettulla finanssipolitiikalla. Poikkeuksellisilla politiikkatoimilla on merkittäväällä tavalla onnistuttu vähentämään kriisin taloudellisia ja sosiaalisia vaurioita, millä on parhaimmillaan pitkäkestoisia vaikutuksia talouden potentiaaliseen tuotantoon. Osaltaan tämä on korostanut, kuinka tärkeää on, että julkisen taloudessa on liikkumatilaa kriisin iskiessä ja että talouspolitiikan eri lohkojen toimet ovat koordinoituja.

Tämä korostaa tarvetta valmistautua uusiin tuleviin kriiseihin ja vahvistaa julkista taloutta ja sen kriisinsietokykyä. Näin voidaan osaltaan myös varmistaa, että Suomen julkisen velan bruttokansantuotesuhde suhteessa muihin maihin ja velan hoidon kustannukset pysyvät alhaisella tasolla. Julkisen velan korot ovat olleet viimeisen vuosikymmenen ajan poikkeuksellisen alhaisella tasolla, eikä ainakaan nopeaa muutosta ole nähtävissä. Pitkällä aikavälillä korkotason kehitykseen sisältyy kuitenkin riskejä erityisesti, mikäli velan bruttokansantuotesuhde on korkealla tasolla.

Velan bruttokansantuotesuhteen vakautuksen kannalta keskeistä on ennen kaikkea talouden kestävä kasvu, väestön ikärakenteen tasapainoinen kehitys, työllisyyden kestävä kasvu sekä kestävä julkisen talouden lähtötilanne yli suhdannesyklin.

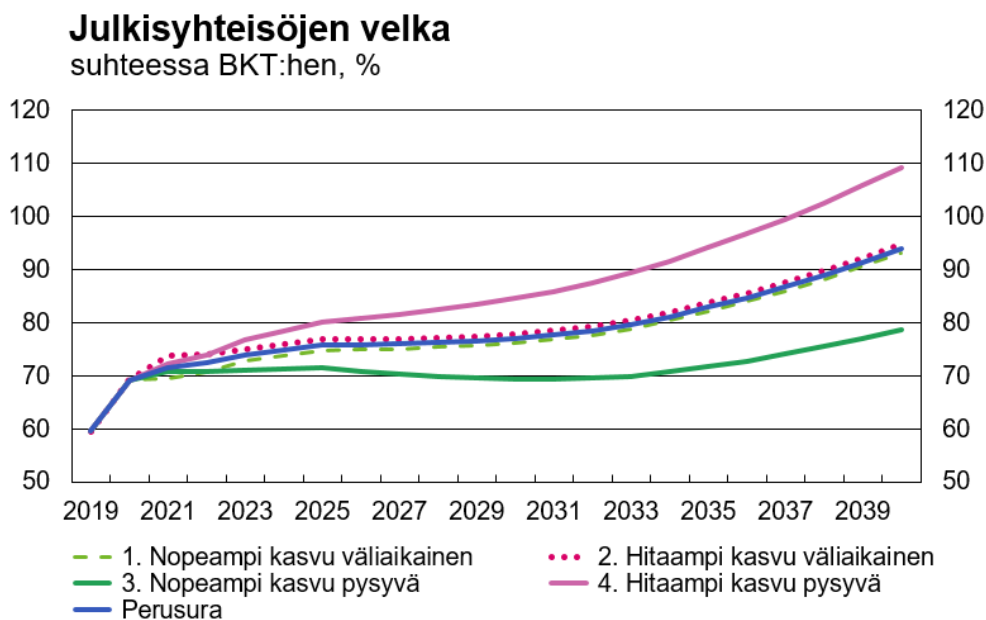
Velkasuhteen herkkyyttä talouskasvun muutoksille tarkastellaan oheisessa kuvassa neljän pelkistetyn skenaarion avulla:

Taulukko 1. Neljä herkkyytarkastelua

	Nopeampi kasvu	Hitaampi kasvu
Väliaikainen, suhdanneluonteinen	Talouskasvu olisi 2 prosenttiyksikköä perusuraa nopeampaa vuonna 2021, mutta nopeamman kasvun vaikutukset häviäisivät perusuraa hitaamman kasvun myötä pois vuoteen 2023 mennessä. Tämä kuvaa suhdanneluonteista kasvupyrahdyistä, jolla ei ole vaikutusta talouden potentiaaliseen tuotantoon ¹ .	Talouskasvu olisi 2 prosenttiyksikköä perusuraa hitaampaa vuonna 2021, mutta sen jälkeen talous elpyisi nopeammin ja epäsuotuisat vaikutukset häviäisivät vuoteen 2023 mennessä. Tämän kuvaa suhdanneluonteista häiriötä, jolla ei ole vaikutusta talouden potentiaaliseen tuotantoon
Pysyvä, rakenteellinen	Talouskasvu olisi kumulatiivisesti prosenttiyksikköä perusuraa nopeampi 2021–2023 ja vaikutus olisi pysyvä eli bruttokansantuotteen taso jäisi pysyvästi 2 prosenttia perusuraa korkeammaksi. Tämä kuvaa esim. tilannetta, jossa talouden kasvua ja työllisyyttä vahvistetaan rakenteellisilla uudistuksilla ² .	Talouskasvu olisi kumulatiivisesti prosenttiyksikköä perusuraa hitaampi 2021–2023 ja vaikutus olisi pysyvä eli bruttokansantuotteen taso jäisi pysyvästi perusuraa matalammaksi. Tämä kuvaa esim. tilannetta, jossa talouden rakenteet muuttuvat epäsuotuisasti tai taantuman vaikutukset jäävät tuotannontekijöiden tuhoutumisen vuoksi pysyviksi.

¹ Sitä osaa kasvusta, joka luo positiivisen tuotantokuilun, vastaa kasvun hidastuminen alle potentiaalisen vauhdin myöhemmin. Toisin sanoen kasvu, joka luo positiivisen kuilun, on väliaikaista.

² Jotta kasvun hedelmät jäisivät pysyviksi, syntyvän positiivisen tuotantokuilun pitäisi umpeutua siten, että tuotantopotentiaali kasvaa. Tuotannon rakenteellisen tason kasvu vaatisi muutoksia talouden kasvukykyä raamittavissa rakenteissa.

Kuvio 2. Julkisyhteisöjen velka suhteessa bruttokansantuotteeseen, prosenttia

Kuviosta nähdään, että väliaikaisilla suhdanneluonteisilla muutoksilla bruttokansantuotteeseen ei ole suurta merkitystä velkasuhteen pidemmän aikavälin kehitykseen. Pitkällä aikavälillä velkasuhteen ajurina toimivat rakenteelliset tekijät. Suhdanneluonteiset muutokset talouden kasvussa vaikuttavat kuitenkin lyhyellä aikavälillä velkasuhteen kehitykseen.

Sen sijaan pysyvä muutos bruttokansantuotteessa vaikuttaa olennaisesti velkasuhteen kehitykseen myös pitkällä aikavälillä. Yllä esitetystä kolmannesta skenaariosta bruttokansantuote kasvaa esim. rakenteellisten uudistusten tukemana vuosina 2021–2023 kumulatiivisesti 2 prosenttia perusuraa nopeammin, minkä seurauksena velkasuhde vakiintuu vajaan 70 prosentin tuntumaan 2020-luvulla. Vastaavasti jos esim. talouden rakenteet muuttuisivat epäsuotuisaan suuntaan tai taantumien vaikutukset jäivät tuotantotekijöiden tuhoutumisen vuoksi pysyviksi, ja bruttokansantuote alenisi sen seurauksena pysyvästi 2 prosenttia, kiihtyisi velkasuhteen kasvu perusuraan verrattuna.

Kasvun muutos suhteessa perusuraan voi syntyä työllisyydestä ja/tai tuottavuudesta. Jos muutos syntyisi yksinomaan työllisyydestä ja tuottavuus pysyisi ennallaan, 2 prosentin muutos bruttokansantuotteessa tarkoittaisi karkeasti noin 50 000 hengen muutosta työllisissä. Herkkyytarkastelussa bruttokansantuote muuttuu perusuraan nähden jo vuosina 2021–2023.

4.3 Taloudellisen kestävyuden tavoitetila vuonna 2030

Hallitus tavoittelee 75 prosentin työllisyysastetta ja velkasuhteen kasvun taittumista vuosikymmenen puolivälissä. Julkista taloutta vahvistetaan kasvun, työllisyyden ja maltillisen sopeutuksen kautta.

Suomen julkisen talouden kestävyys on 2030-luvulle tultaessa vahvistunut ja luottamus Suomen julkisen talouden hoidon vastuullisuuteen on säilynyt. Julkinen talous ja koko kansantalous ovat pysyneet vakaalla ja tasapainoisella uralla, eikä julkisen talouden kestävyteen kohdistu merkittäviä tai välittömiä uhkia. Suomen suhteellinen asema on näin ollen pysynyt hyvänä rahoituksen saatavuuden näkökulmasta. Talouden vakaudesta ja kestävydestä huolehtiminen on mahdollistanut sen, että pohjoismaisen hyvinvointivaltion lupauksista on voitu pitää kiinni, ja että julkiset palvelut ja etuudet voivat tuottaa hyvinvointia myös tuleville sukupolville sekä vahvistaa kestäväen talouskasvun edellytyksiä.

Tähän on päästy toteuttamalla vaikuttavia ja kustannustehokkaita rakenteellisia uudistuksia, jotka ovat vahvistaneet työllisyyttä ja alentaneet työttömyyttä, vahvistaneet yhteiskunnan eheyttä ja resilienssiä, tukeneet ekologisesti ja sosiaalisesti kestäväää talouskasvua sekä parantaneen julkisen hallinnon tuottavuutta ja kustannusvaikuttavuutta (ml. sote-uudistus). Finanssipolitiikka on mitoitettu ja ajoitettu oikein kulloiseenkin suhdannetilanteeseen. Samalla kansalaisten hyvinvointi on lisääntynyt ja Suomi on hyötynyt ympäristöystävällisten teknologioiden ja toimintatapojen kehittämisestä, käyttöönnotosta ja viennistä.

Tultaessa 2030 luvulle....

1. **Suomen työllisyys on kasvanut hallituksen työllisyystoimenpitein 80 000 henkilöllä ja työllisyysaste on hyvää Pohjoismaista tasoa**
 - Talous on kasvanut kestäväällä tavalla ja yritysten toiminta- ja investointiympäristö ovat kehittyneet suotuisasti.
 - Työikäisen väestön osaaminen on korkealla tasolla ja se vastaa työmarkkinoiden edellyttämiä tarpeita. Koulutustaso on noussut ja osaamisen kehittäminen jatkuu läpi työuran.
 - Osatyökykyisten, vaikeasti työllistyvien, nuorten, ikääntyvien ja maahanmuuttajataustaisten osallistuminen työmarkkinoille on lisääntynyt. (Hallitusohjelma)

- Varhainen työelämästä poistuminen on vähentynyt merkittävästi. (Hallituksen työllisyystoimenpiteet 2020)
- Työttömyysjaksot ovat lyhentyneet ja työttömyysjaksojen pitkittymistä on torjuttu.
- Työkykyä on tuettu varhaisilla ja vaikuttavilla töihin paluuta sekä töissä pysymistä edistävillä toimenpiteillä. (Hallituksen työllisyystoimenpiteet 2020)
- Nuorisotyöttömyys ja nuorten syrjäytyminen ovat vähentyneet. Koulutus- ja osaamistaso on noussut kaikilla koulutusasteilla. (Hallitusohjelma)

2. Suomi on houkutteleva paikka elää, tehdä työtä ja yrittää

- Suomessa on yrityksille vakaa, kannustava ja ennustettava toimintaympäristö, joka on mahdollistanut uusien investointien ja työpaikkojen syntyminen. (Hallitusohjelma)
- Suomen reaalin kilpailukyky ja kustannuskilpailukyky ovat vahvoja. (Hallitusohjelma)
- Työperusteisten oleskelulupien käsittelyä on nopeutettu ja sujuvoitettu. Erityisesti osaavan työvoiman työperusteinen maahanmuutto on lisääntynyt. (Hallitusohjelma)
- Sekä julkinen että yksityinen tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminta ovat korkealla tasolla ja tavoite TKI-menojen 4 prosenttia bruttokansantuotesuhteesta on saavutettu. Näin on voitu luoda uutta kestäväää kasvua. (Hallitusohjelma)
- Teollisuus ja palvelut ovat uudistuneet tavoilla, jotka perustuvat digitalisaatioon ja erityisesti hiilineutraalisuuteen, ekologisiin investointeihin, puhtaisiin teknologioihin, kierto- ja biotalouteen sekä resurssitehokkuuteen.
- Kestäväää kaupunkikehitystä on tuettu ja asuntorakentamista on lisätty kasvavilla kaupunkiseuduilla, jotta on pystytty vastaamaan asuntojen kasvavaan kysyntään, kohtuullistamaan asumisen hintaa ja helpottamaan työvoiman liikkuvuutta.
- Elinvoimainen ja sosiaalisesti vahva Suomi rakentuu metropolialueen, kasvavien kaupunkiseutujen, seutukuntien ja maaseudun yhteisestä menestyksestä. (Hallitusohjelma)
- Alueiden välistä ja kuntien sisäistä eriytymistä on vähennetty.
- Vakaa ja ennakoitava talous luo kaikille näkymää ja luottamusta tulevaan. Yhdessä yhteiskunnan lapsi- ja perhemyönteisyyden kanssa se tukee myös suotuisaa väestökehitystä.

3. Suomen julkisen hallinnon palvelut ovat laadultaan ja kustannusvaikuttavuudeltaan huippuluokkaa

- Ihmislähtöiset ja yhdenvertaiset palvelut on turvattu koko Suomessa taloudellisesti ja sosiaalisesti kestäväällä tavalla (Julkisen hallinnon strategia)
- Julkisen hallinnon kustannusvaikuttavuudesta on huolehdittu muun muassa vastaamalla palvelujen tarpeeseen oikea-aikaisesti ja sopivilla palveluilla, hyödyntämällä digitalisaatiota sekä kehittämällä eri toimijoiden yhteisiä tukipalveluja ja yhteistä asiakaspalvelua. (Julkisen hallinnon strategia)
- Julkisen hallinnon prosessit, ml. strategia- ja budjettiprosessit, edistävät ympäristöllisesti kestäviä toimintatapoja, jotka tukevat myös sosiaalista ja taloudellista kestävyttä. (Julkisen hallinnon strategia)
- Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus on toimeenpantu palvelujen saatavuuden yhdenvertaisuutta ja laatua lisäävällä sekä kustannusten kasvun hillintää tukevalla tavalla. (Hallitusohjelma)

4.4 Taloudellisen kestävyuden päämäärät ja ratkaisujen suunnat

Vuoden 2020 talouskehityksen muodostuttua pelättyä suotuisammaksi julkisen talouden tavoitteenasettelua on perusteltua täsmentää edelleen. Hallitus on asettanut julkisen talouden kestävyystiekartassaan tavoitteeksi taittaa julkisen talouden velkasuhteen kasvu 2020-luvun puolivälissä.

Velkasuhteen vakauttamisen saavuttaminen edellyttää julkisen talouden vahvistamista. Yhden vaalikauden mittaisen tavoiteasettelun sijaan on syytä linjata julkisen talouden kestävydestä useamman vaalikauden tähtäimellä. Näin ollen julkisen talouden pitkän aikavälin kestävyttä turvaavia toimia tulee jatkaa myös kuluvan vaalikauden jälkeen.

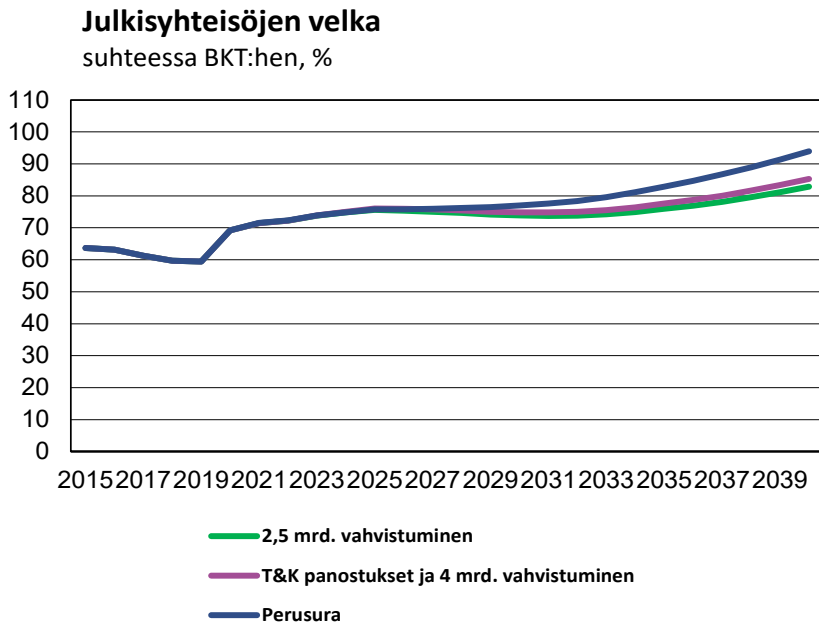
Seuraavissa kuvissa on kuvattu valtiovarainministeriön puoliväliriiheen toimittama arvio velkasuhteen kehityksestä sekä skenaariolaskelmia. Kuvissa esitetään kolme skenaariota:

1. Julkisen talouden velkasuhde vakautetaan 2020-luvulla vahvistamalla julkista taloutta yhteensä noin 4 miljardilla eurolla, ja lisäksi laskelmassa lisätään TKI-menoja 4 prosenttia tavoiteuran mukaisesti niin, että TKI-lisäys kasvattaa julkisia bruttomenoja (210 miljoonaa / vuosi 2022–2030). Tällöin velkasuhteen kasvu pysähtyy 2026.
2. Julkista taloutta vahvistettaisiin 2,5 miljardia vuosina 2024–2029, ilman edellisen skenaarion TKI-menojen bruttokasvua. Tällöin velkasuhde kääntyy hienoiseen laskuun 2026.
3. Julkista taloutta vahvistettaisiin 2 miljardia vuosina 2024–2029, ilman edellisen skenaarion TKI-menojen bruttokasvua. Tällöin velkasuhde kääntyy hienoiseen laskuun 2026.

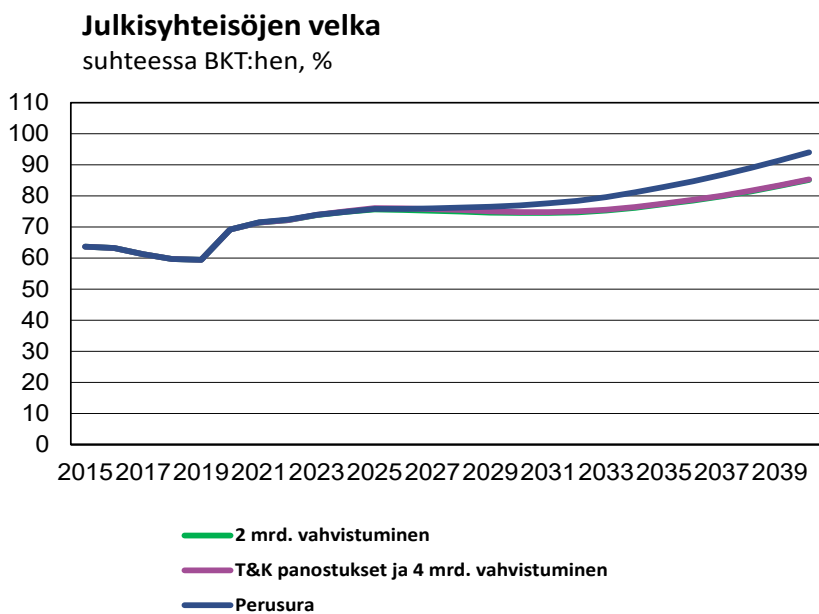
Verrattuna kestävyystiekartan edelliseen versioon syyskuussa 2020, velkasuhteen vakautuminen tapahtuu valtiovarainministeriön arvion mukaan huomattavasti pienemmällä julkisen talouden vahvistumisella. Taustalla on erityisesti ennakoitua suotuisampi bruttokansantuotteen ja työllisyyden kehitys. Talouspolitiikalla on tuettu kokonaiskysyntää ja estetty tuotantoa supistumasta. Moniin muihin maihin verrattuna Suomessa on onnistuttu hyvin viruksen leviämisen estämisessä, millä on ollut myönteisiä vaikutuksia myös talouden kehitykseen. Tällä tavoin hallitus on osaltaan varmistanut, että taloutta kohdannut isku ei heikennä talouden kasvupotentiaalia pitkäkestoisesti.

Syksyllä valtiovarainministeriön laskelmien mukaan velkasuhteen vakautus vuosikymmenen loppuun mennessä edellytti julkisen talouden vahvistamista 5 miljardilla. Kestävyystiekartassa esitettiin listaus kokonaisuuksista, jotka vahvistavat julkista taloutta ja eri kokonaisuuksille esitettiin potentiaalinen vaikutus julkisen talouden vahvistamiseksi. Viimeisimmän valtiovarainministeriön arvion mukaan velkasuhde taittuu laskevalle uralle alla olevassa kuviossa kuvatun mukaisesti jo vuosikymmenen puolivälissä, jos julkisen talouden rahoitusasema vahvistuu yhteensä nettomääräisesti 2–2,5 miljardilla eurolla vuosina 2024–2029.

Skenaario 1: Julkisen talouden vahvistaminen 2,5 miljardilla eurolla ja 4 miljardilla TKI-panostukset huomioiden



Skenaario 2: Julkisen talouden vahvistaminen 2,0 miljardilla eurolla ja 4 miljardilla TKI-panostukset huomioiden



Seuraavassa on esitetty taulukko kokonaisuuksista, joiden kautta julkinen talous voi vahvistua:

Taulukko 2. Taloudellista kestävyyttä vahvistavien kokonaisuuksien havainnollistavia mittaluokkia

Toimenpidekokonaisuus	Vaikutuskanava	Mittaluokka
Työllisyyden lisääminen ja työttömyyden vähentäminen	Päätökset kustannustehokkaista toimista, jotka tuottavat riittävällä varmuudella 80 000 uutta työllistä. Tavoitellaan 75 prosentin työllisyysastetta vuosikymmenen puolivälissä.	1–2 miljardia
Taloukasvun edellytysten vahvistaminen	1. Suomalaisen tuotannon kilpailukyvyyn vahvistaminen (Innovaatioiden edistäminen, Suomen T&K-menojen nostaminen 4 prosenttiin suhteessa bruttokansantuotteeseen vuoteen 2030 mennessä, investointiympäristön kehittäminen sekä yrittäjyyden ja kotimaisen omistajuuden edistäminen, kustannuskilpailukyvyyn tukeminen) 2. Työperäisen maahanmuuton lisääminen vähintään 50 000 hengellä vuoteen 2030 mennessä (asteittainen nousu pysyväle + 10 000 vuositasolle) (400 miljoonaa) 3. Osaamistaso ja jatkuva oppiminen	1–2 miljardia
Julkisen hallinnon tuottavuuden kasvattaminen sekä kustannustehokkuutta tukevat toimet (kunnat ja valtio)	1. Digitalisaation parempi hyödyntäminen, hankintaosaaminen, tilaratkaisut 2. Sote-palveluiden kustannustehokkuus (muun muassa palvelujen oikea-aikaisuus, integraatio)	noin 1 miljardi
Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus, pl. muutuskustannukset	Hallituksen esityksen mukaisen rahoitusmallin mahdollisuudet hillitä kustannusten kasvua vuonna 2029 mennessä ilman muutuskustannuksia	noin 400 miljoonaa

Muut toimet julkisen talouden vahvistamiseksi	Tarvittaessa esimerkiksi toimet, jotka vähentävät välittömästi julkisen talouden menoja tai lisäävät tuloja	
YHTEENSÄ		noin 3,5–5,5 miljardia

Osa toimenpiteistä – kuten osaamista ja työkykyä, uuden teknologian kehittämistä ja käyttöön ottoa sekä vihreää siirtymää tukevat toimet ja syrjäytymistä vähentävät toimet – kohdistuu tuottavuutta edistäviin ja uutta tuotantoa luoviin investointeihin ja saa liikkeelle myös yksityisiä investointeja. Näillä on pidempiaikaisia talouden tuotantoa, tuottavuutta ja työllisyyttä kasvattavia vaikutuksia. Näiden kokonaisvaikutuksia ei ole mahdollista arvioida ennakkolisesti. Tämän vuoksi politiikkakokonaisuuksien potentiaali kasvuun ja julkiseen talouteen voi olla suurempi kuin mitä niille ennakolta voidaan arvioida.

4.4.1 Toimet työllisyyden lisäämiseksi ja työttömyyden vähentämiseksi

Hallituksen finanssi- ja kasvupolitiikka tavoittelee tilannetta, jossa työn riittämätön kysyntä ei rajoita työllisyyden kasvua. Siksi tarvitaan paitsi aktiivista ja suhdannetilanteeseen oikein mitoitettua finanssipolitiikkaa, myös työn tarjontaa vahvistavia uudistuksia.

Koronakriisin aikana toteutettu politiikka viruksen leviämisen estämiseksi ja voimakkaat ihmisistä ja yrityksistä tukevat toimet sekä finanssipoliittinen elvytys ovat tukeneet talous- ja työllisyyskehitystä merkittävällä tavalla. Toimet ovat estäneet tuotantopotentiaalia tuhoutumasta, hillinneet työttömyyden kasvua ja työttömyysjaksojen pitkittymistä ja lieventäneet kriisin sosiaalisia seurauksia sekä vauhdittaneet talouskasvun käynnistymistä. Kaikilla näillä on hyvin pitkäkestoisia positiivisia vaikutuksia bruttokansantuotteen ja työllisyyden tasoon ja siten julkisen talouden kestävyYTEEN.

Hallitus on ennen puoliväliriihtään tehnyt päätöksiä rakenteellisista työllisyyttä vahvistavista toimista noin 31 000–33 000 työllisen yhteisvaikutuksen verran vuoteen 2029 mennessä valtiovarainministeriön arvion mukaan. Merkittävimpiä yksittäisiä toimenpiteitä ovat oppivelvollisuuden laajennus, työttömyysturvan lisäpäivistä luopuminen, pohjoismainen työvoimamalli, varhaiskasvatusmaksujen alennus, työllisyyden kuntakokeilut, palkkatuen uudistus ja osatyökykyisten työllisyyttä vahvistavat toimet. Valtiovarainministeriön alustavan ennakkoarvion mukaan nämä toimet voisivat vahvistaa

julkista taloutta yhteensä noin 300 miljoonalla eurolla vuoden 2029 tasolla, kun huomioidaan myös toimien aiheuttamat yhteensä noin 400 miljoonan euron vuotuiset kustannukset (arviossa on huomioitu työllisyyden kasvun vaikutukset sosiaaliturvamenoihin ja verotuloihin). Toimista eniten kustannuksia aiheuttavat varhaiskasvatusmaksujen alentaminen ja oppivelvollisuuden laajennus; toisaalta yksittäisistä työllisyystoimista oppivelvollisuuden laajennus vahvistaa julkista taloutta pitkällä aikavälillä eniten ja merkittävä osa vaikutuksesta realisoituu vasta vuoden 2030 jälkeen.

Työllisyystavoitteen saavuttamiseksi hallitus päättää uusista, tutkimustiedon perusteella vaikuttavista ja kustannustehokkaista toimenpiteistä. Toimien kustannustehokkuus on tärkeää, jotta työllisyyden kasvu voisi vahvistaa julkista taloutta.

Linjaukset uusista työllisyystoimista on todettu erillisessä työllisyyspöytäkirjassa. Valtiovarainministeriön ennakoarvion mukaan toimet vahvistavat julkista taloutta noin 150 miljoonaa euroa (alustava arvio). Ennakoarviossa ei ole huomioitu toimien epäsuoria myönteisiä vaikutuksia julkiseen talouteen esimerkiksi osallisuuden kasvun tai työllisyyden kasvuun liittyvän muiden julkisten menojen vähenemisen kautta.

Lisäksi hallitus tekee hallituskauden loppuun mennessä päätökset työllisyystoimista, jotka vahvistavat julkista taloutta 110 miljoonalla eurolla.

4.4.2 Koulutus- ja osaamistason nostaminen

Hallitus tukee korkeakoulujen kanssa yhdessä valmisteltuja, korkeakoulutuksen ja tutkimuksen vision 2030 toteuttamiseen tähtäviä toimenpiteitä tavoitteena, että koulutuksen tuottama osaaminen ja tutkinnot tukevat nykyistä paremmin työllisyyttä ja työmarkkinoiden uudistumista. Toimenpiteillä edistetään sitä, että korkeakouluista valmistuu nykyistä enemmän osaajia alueille ja aloille, joilla on tai ennakoitaan olevan työmarkkinatarpeita.

Toimenpiteiden tarkemmasta toteutuksesta sovitaan korkeakoulujen kanssa sidosryhmiä kuullen vuoden 2021 loppuun mennessä ja mahdollisista politiikkatoimista päätetään tämän jälkeen. Uudistusten työvoiman tarjontaa kasvattava potentiaali on etenkin pitkällä aikavälillä merkittävä.

Toimenpiteet pohjautuvat korkeakoulutuksen ja tutkimuksen vision, koulutuspoliittisen selonteon, jatkuvan oppimisen uudistuksen, koulutus- ja työperusteisen maahanmuuton tiekartan ja kotouttamisselonteon jo päätettyihin tai valmisteilla oleviin linjauksiin ja tavoitteisiin.

Korkeakoulukseen pääsyä nopeutetaan ja aloituspaikkoja lisätään. Kansainvälisten uusien opiskelijoiden määrää kasvatetaan ja heidän työllistymistään Suomeen parannetaan. Opintojen tosiasiallista kestoa lyhennetään kehittämällä opintojen sujuvuutta tukevia rakenteita ja siten opiskelijan mahdollisuuksia suorittaa tutkinto tavoiteajassa. Opiskelijoiden hyvinvointiin ja opintojen ohjaukseen panostetaan. Ennakoitavan ja pitkäjänteisen rahoituksen roolia korkeakoulurahoituksessa vahvistetaan.

Jatkuvan oppimisen edistämiseksi korkeakoulutuksen muotoja ja tarjontaa joustavoitetaan ja monipuolistetaan siten, että ne mahdollistavat nykyistä paremmin jatkuvan oppimisen eli työn ja opiskelun vuorottelun, työn ohessa opiskelun ja oppimisen työpaikoilla myös muutoin kuin tutkintoon tähtäävänä koulutuksena.

4.4.3 Toimet kestävän talouskasvun edellytysten vahvistamiseksi

Talouskasvu perustuu Suomessa ennen kaikkea tuottavuuden kasvuun. Tuottavuuden kasvun tärkeimmät tekijät ovat osaaminen ja innovaatiot. Talouskasvua ja tuottavuuskehitystä voidaan pitkäjänteisesti edistää ennen kaikkea huolehtimalla osaavan työvoiman saatavuudesta, tutkimus- ja kehitysmenojen tasosta sekä yritysten investointikyvystä ja suotuisasta investointiympäristöstä.

Nämä tarkoittavat että

- työikäisen väestön osaaminen on korkealla tasolla,
- väestökehitys on suotuisa sekä syntyvyyden että nettomaahanmuuton vaikutuksesta,
- koulutustaso nousee ja osaamisen kehittäminen jatkuu läpi työuran ja Suomi on houkutteleva maa kansainvälisille osaajille ja opiskelijoille,
- TKI-menot ovat riittävällä tasolla ja 4 prosentin bruttokansantuotesuhteen tavoite 2030 mennessä saavutetaan,
- Suomi on houkutteleva investointiympäristö ja Suomessa on tutkimus- ja yrittäjyysmyönteinen ilmapiiri,
- uusia teknologioita hyödynnetään ennakkoluulottomasti,
- rahoitusmarkkinat ovat toimivia, eikä yritysten rahoituksessa ole pullonkauloja. Kotimaisen omistamisen edellytykset ovat kunnossa.
- talouden toimintaympäristö on ennakoitava ja vakaa,

- luottamus viranomaisiin, riippumattoman oikeuslaitoksen vaaliminen ja demokratian sekä perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen on luonut vankan pohjan yhteiskunnan vakaudelle ja hyvinvoinnille. Oikeusvaltioperiaate toteutuu täysimääräisesti.
- tasa-arvo toteutuu työmarkkinoilla ja koko yhteiskunnassa

Lisäksi talouskasvun perusedellytyksiä ovat yhteiskunnan eheys, sosiaalinen kestävyys ja korkea luottamus.

Hallitus on päättänyt vahvistaa talouskasvun edellytyksiä hallitusohjelmassa linjatuilla talous-, finanssi-, elinkeino- ja kasvupoliittisilla pysyvillä ja väliaikaisilla toimilla (hallitusohjelman mukaiset pysyvät menolisäykset ja kertaluonteiset tulevaisuusinvestoinnit). Lisäksi koronaviruspandemian vaikutusten hillitsemiseksi on päätetty väliaikaisista toimista. Finanssipoliittikka on hallitusohjelman mukaisesti mitoitettu suhdannetilanteen edellyttämällä tavalla. Finanssipoliittiset toimet ovat vahvistaneet taloudellista toimeliaisuutta etenkin heikossa suhdannetilanteessa merkittävästi (kerroinvaikutus), mutta niillä on myös hyvin pitkäaikaisia vaikutuksia tuotantopotentiaaliin (hystereesi³). Kokonaistaloudellisen arvion mukaan hallituksen vuosien 2020–2021 talouspolitiikka ylläpitää työllisyyttä usealla kymmenellä tuhannella hengellä 2020–2021. Väliaikaisten toimien vaikutus talouden tuotantoon ja työllisyyteen hiipuu, kun toimet eräänntyvät. Osa vaikutuksesta jää hyvin pitkäaikaiseksi.

Osa toimenpiteistä – kuten osaamista ja työkykyä, uuden teknologian kehittämistä ja käyttöön ottoa sekä vihreää siirtymää tukevat toimet ja syrjäytymistä vähentävät toimet – kohdistuu tuottavuutta edistäviin ja uutta tuotantoa luoviin investointeihin ja saa liikkeelle myös yksityisiä investointeja. Näillä on pidempiaikaisia talouden tuotantoa, tuottavuutta ja työllisyyttä kasvattavia vaikutuksia. Näiden kokonaisvaikutuksia ei ole mahdollista arvioida ennakkolisesti. Tämän vuoksi politiikkakokonaisuuksien potentiaali kasvuun ja julkiseen talouteen voi olla suurempi kuin mitä niille ennakoita voidaan arvioida.

Tukemalla talouden kokonaiskysyntää julkisen rahankäytön lisäys on estänyt tuotantoa supistumasta, yrityksiä ajautumasta konkurssiin, työllisyyttä heikkenemästä, tai-

³ Hystereesiä ja sen mittaamista taloustieteellisessä tutkimuskirjallisuudessa on tarkasteltu tarkemmin valtiovarainministeriön julkaisussa *Talouden kasvu- ja finanssipoliittikka: Hallituksen päätösperäisten toimien talouskasvu- ja työllisyysarviot* https://vm.fi/documents/10623/306824/KasvujaFiporyhma_paatosperaisettoimet_raportti_26032021.pdf/0eb055a2-0415-15db-98eb-183e751869d8/KasvujaFiporyhma_paatosperaisettoimet_raportti_26032021.pdf?t=1617018697511

toja ja osaamista häviämästä ja tuotantokapasiteettia tuhoutumasta. Tällä tavoin hallitus on pyrkinyt estämään sitä, että taloutta kohdannut isku heikentäisi talouden kasvupotentiaalia pitkäkestoisesti.

Julkisen talouden pysyvä vahvistaminen edellyttää taloudelta nykyistä parempaa suorituskykyä. Talouskasvun edellytysten vahvistamiseksi hallitus päättää uusista, tutkimustiedon perusteella vaikuttavista toimenpiteistä.

Hallitus on koonnut työllisyystoimien rinnalle kattavan kokonaisuuden kasvua tukevista toimista. Toimenpiteillä

1. turvataan pitkäjänteinen T&K-rahoitus,
2. vahvistetaan Suomea investointiympäristönä, lisätään yritysten investointikykyä ja vahvistetaan kotimaista omistajuutta sekä
3. varmistetaan osaavan työvoiman saantia työperäistä maahanmuuttoa vauhdittamalla.

Kasvutoimille perustan luo EU-elpymisvälineen rahoituksella toteutettava *Suomen kestävän kasvun ohjelma*. Se vauhdittaa kilpailukykyä, investointeja, osaamistason nousua sekä tutkimusta, kehitystä ja innovaatioita vuosina 2021–2024. Ohjelma merkitsee tutkimus- ja kehitysinvestointien kasvua noin 700 miljoonalla tänä aikana.

Hallituksen tavoitteena on nostaa tutkimus- ja kehittämismenot 4 prosenttiin suhteessa bruttokansantuotteeseen vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteeseen pääsemiseksi tarvitaan yhteistä näkemystä ja missioita, kunnianhimoisempaa TKI-toimintaa sekä investointeja niin julkiselta kuin yksityiseltä sektorilta. Ilman yksityisen sektorin investointien merkittävää kasvua tavoite ei voi toteutua.

TKI-rahoituksen ennustettavuuden ja pitkäjänteisyyden vuoksi TKI-tavoitteesta ja sen saavuttamiseksi toteuttavista rahoituskeinoista tulee sopia parlamentaarisesti.

Kotimaisen omistajuuden ohjelma sekä valmistelussa oleva yrittäjyysstrategia sisältävät lähtökohtia yritysten toimintaympäristön, investointikyvyn ja investointiympäristön vahvistamiseksi. Toimenpiteet kokonaisuutena parantavat suomalaisten yritysten kyvykkyyttä investoida kasvua edistäviin hankkeisiin.

Pitkällä aikavälillä tavoite on vahvistaa elinkeinoelämän toimintaedellytyksiä suhteessa verrokkimaihin. Yksittäiset toimenpiteet vahvistavat toisiaan, ja kokonaisuutena parantavat suomalaisen yrityssectän kasvumahdollisuuksia. Toimenpiteet parantavat yritysten osaavan pääoman saatavuutta yritysten elinkaaren eri vaiheissa. Hyvä omistajuus luo globaalissa kilpailussa ja arvoketjuissa menestyviä suomalaisia yrityksiä. Kestävästi menestyvät yritykset luovat työpaikkoja, investoivat ja luovat samalla myös uutta veropohjaa ja uutta vaurautta. Tulevaisuudessa omistajuudella on keskeinen rooli Suomen ja suomalaisten vaurastumisessa.

Esimerkiksi työperäisen maahanmuuton kasvattaminen kumulatiivisesti vähintään 50 000 hengellä vuoteen 2030 mennessä voisi vahvistaa julkista taloutta vuoden 2029 tasolla noin 400 miljoonalla eurolla vuodessa, jos nettomaahanmuutto lisääntyisi kumulatiivisesti vähintään 50 000 hengellä kuluvan vuosikymmenen aikana. Hallitus on jo päättänyt työperäistä maahanmuuttoa koskevan lainsäädännön uudistamisesta sekä lupajärjestelmien digitalisaatiosta. Uusien ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrä pyritään kolminkertaistamaan vuoteen 2030 mennessä nostamalla opiskelijoiden Suomeen työllistyminen ja jääminen 75 prosenttiin. Pidemmällä aikavälillä työperäisen maahanmuuton kasvattaminen pysyvästi 10 000 hengellä pienentäisi keskeytyksittä valtiovarainministeriön arvion mukaan noin 0,5 prosenttiyksiköllä suhteessa bruttokansantuotteeseen eli runsaalla 1 miljardilla eurolla nykyrahassa.

Linjaukset uusista kasvutoimista on todettu erillisessä pöytäkirjassa.

4.4.4 Julkisen hallinnon tuottavuutta ja kustannusvaikuttavuutta kohentavat toimet

Julkisen hallinnon tuottavuutta ja kustannusvaikuttavuutta kohentavien toimien tavoitteena on luoda edellytyksiä koko julkisen sektorin kustannusvaikuttavuuden strategiselle kehittämiselle. Näkökulma tulosten, vaikutusten ja kustannusvaikuttavuuden tarkastelussa on laaja ja kattaa taloudellista, sosiaalista ja ekologista kestävyttä edistävät toimet. Kustannusvaikuttavuutta parannetaan siten, että laatu, saatavuus ja taloudellisuus kehittyvät tasapainoisesti ja toiminnan tuloksellisuus vahvistuu. Julkisen hallinnon siiloutumista pyritään häivyttämään lisäämällä poikkihallinnollista yhteistyötä ja verkostoitumista. Valtiovarainministeriöön perustettu osaamiskeskus edistää kustannusvaikuttavuustyötä yhdessä muiden toimijoiden kanssa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita ja palveluprosesseja kehitetään jo ennen sote-uudistuksen voimaantuloa muun muassa tulevaisuuden sote-keskusohjelmalla sekä rakenneuudistusta tukevilla valtionavustushankkeilla. Lisäksi kustannusvaikutta-

vuotta voidaan lisätä edistämällä oikea-aikaista hoitoon pääsyä ja hoidon läpivirtausta, lisäämällä palvelutuotannon integraatiota sekä yhdistämällä sosiaali- ja terveyspalveluita kokonaisuuksiksi. Toimet tukevat myös sosiaali- ja terveydenhuoltoudistuksen edellytyksiä hillitä sote-menojen kasvua uudistuksen voimaantumisen jälkeen. Sosiaali- ja terveyspalveluiden laadun ja saatavuuden parantaminen sekä toiminnan vaikuttavuuden lisääminen voivat välillisesti vahvistaa myös työllisyyden kasvun edellytyksiä muun muassa sairauspoissaolojen ja työkyvyttömyyseläkkeiden vähenemisen myötä.

Suomen kestävän kasvun ohjelmalla (Pilari 4) on tarkoitus rahoittaa vuosina 2021–2023 sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuuden vahvistamista ja kustannusvaikuttavuuden lisäämistä (yhteensä 400 miljoonaa euroa, josta 100 miljoonaa euroa uusiin digitaalisiin palveluihin). Suunnitelmana on toteuttaa loppuvuonna 2021 valtionavustushaku tulevien hyvinvointialueiden mukaisten alueiden hankkeille.

Pilarin päätavoitteena on purkaa covid-19-pandemian aiheuttamaa sosiaali- ja terveydenhuollon hoito-, kuntoutus- ja palveluvelkaa, nopeuttaa hoitoon pääsyä pysyvästi koko maassa ottamalla käyttöön uusia toimintatapoja sekä edistää sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen toteutumista.

Julkisen hallinnon kustannusvaikuttavuutta ja tuottavuutta pyritään kohentamaan myös tehostamalla kuntien ja valtion tilahallintoa ja hankintatoimea sekä hyödyntämällä digitalisaatiota. Koronapandemia loi vuodessa digitaalista pohjaa helposti saatavalle palveluverkolle, jonka jatkokehittäminen on yksi tuottavuuden kulmakivistä. Pandemia edisti myös etätöiden eri muotojen käyttöönottoa julkisessa hallinnossa, mikä luo mahdollisuuksia alentaa muun muassa julkisen hallinnon matkaku- lujia.

Valtiovarainministeriön yhteyteen perustettu kustannusvaikuttavuuden osaamiskeskus raportoi vähintään kaksi kertaa vuodessa kustannusvaikuttavuutta vahvistavien toimien toteutumisesta julkisen hallinnon uudistamisen poliittiselle johtoryhmälle. Osaamiskeskuksen alkuvaiheen työvirtoja on kuvattu tarkemmin liitteessä. Näistä teemoista osaamiskeskuksen toiminta laajenee uusien toimenpiteiden tunnistamisen kautta tasapainoisesti eri sektoreille.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiskokonaisuuksia sekä muita julkisen hallinnon tuottavuuden kehittämistoimia on kuvattu tarkemmin liitteessä 1.

4.4.5 Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus

Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen uudistusta koskeva lakiesitys annettiin eduskunnalle 8. joulukuuta 2020. Hallituksen tavoite on toteuttaa uudistus siten, että se tulee voimaan 1.1.2023.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä nykyinen kuntapohjainen järjestämisvastuu siirtyy 21 hyvinvointialueelle sekä Helsingin kaupungille. Hyvinvointialueiden mahdollisuudet kehittää toimintaansa kustannusvaikuttavasti ovat huomattavasti paremmat kuin nykyisillä kunnilla ja kuntayhtymillä. Lisäksi järjestämisvastuun kokoaminen yhteen perusterveydenhuollon, erikoissairaanhoidon ja sosiaalipalvelujen osalta mahdollista parantaa palvelujen integraatiota sekä mahdollistaa uudenlaiset, asiakaslähtöiset ja samalla kustannustehokkuutta lisäävät toimintamallit. Uudistukseen sisältyy sekä hyvinvointialueiden että kuntien osalta mekanismi, jolla rajataan rahoituksen muutosta nykytilanteeseen nähden, jotta muutos ei aiheuttaisi kohtuuttoman suuria muutoksia yksittäiselle kunnalle tai hyvinvointialueelle.

Järjestämisvastuun kokoaminen alueellisesti laajemmille harteille luo parempia edellytyksiä myös toiminnan digitalisoimiseen ja tietoturvaan. Alueellisesti yhtenäisten asiakas- ja potilastietojärjestelmien käyttöönottoa auttaa olennaisesti hyvinvointialueitasoisesti jatkossa toteutuva rekisterinpito. Asiakas- ja potilastietojärjestelmien valtakunnalliset vaatimukset ja standardit sekä Kanta-palvelut luovat pohjan uudistustyölle. Esimerkiksi Omaolo ja Terveyskylä -palvelut ovat hyviä esimerkkejä siitä, kuinka palvelunjärjestäjien ja valtakunnallisten viranomaisten välisellä yhteistyöllä saavutetaan vaikuttavia tuloksia.

Uudistukseen sisältyvä rahoitusmalli voisi enimmillään hidastaa sote-menojen kasvua nykyrahassa hieman yli 400 miljoonalla eurolla vuodessa vuoteen 2029 mennessä, jos uudistuksen aiheuttamia muutuskustannuksia ei huomioida. Tavoitteen saavuttaminen edellyttäisi, että hyvinvointialueet eivät lainkaan ylittäisi niille etukäteen myönnettyä rahoitusta. Pidemmällä aikavälillä potentiaali on vielä suurempi. Siten hyvinvointialueiden tulisi kyetä tuottamaan nykyiset palvelut annetun rahoituksen puitteissa aiempaa vähemmän kustannuksin eli kustannusvaikuttavammin. Tällöin ne voisivat ottaa käyttöön esimerkiksi uusia, aiempaa kalliimpia hoitomuotoja ilman että kokonaiskustannukset nousevat. Lisäksi tavoitteen saavuttaminen edellyttää hyvinvointialueiden näkökulmasta sitä, että valtio pidättäytyy lisäämästä sosiaali- ja terveydenhuololle tai palo- ja pelastustoimelle uusia tai aiempaa laajempia lisärahoitusta vaativia velvoitteita ilman vastaavaa täysimääräistä lisärahoitusta. Koko julkisen talouden näkökulmasta mahdolliset uudet tehtävät eivät heikennä tasapainoa silloin, jos ne rahoitetaan lisäämällä tuloja tai vähentämällä muita menoja vastaavasti.

Uudistuksen vaikutus kustannusten kasvun hillintään riippuu myös siitä, missä määrin valtio pystyy ohjaamaan hyvinvointialueita kustannustehokkaaseen toimintaan. Sote-uudistuksessa rakennetaan toimintatavat uudentalaiselle sosiaali- ja terveydenhuollon ohjaukselle. Kansallinen sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen ohjaus tulee uudistuksen jälkeen koostumaan useammalla eri tasolla tapahtuvasta ohjauksesta. Ohjauksen keskeisiä periaatteita ovat vuorovaikutteisuus sekä yhteinen toiminnan ja talouden tietopohja. Valtion tasolla päätetään muun muassa valtakunnalliset strategiset tavoitteet sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämiselle sekä strategiset linjaukset hyvinvointialuetaloutta koskien. Lisäksi valtion ohjaus kohdistuu muun muassa hyvinvointialueiden investointeihin.

Vaikutusta on myös sillä, kuinka uskottavana alueet pitävät arviointimenettelyä toistuvan lisärahoituksen saamisen seurauksena. Etukäteen ei ole mahdollista arvioida sitä, miten suuria korotuksia rahoituksen tasoon tehdään jälkikäteistarkistusten yhteydessä. On kuitenkin olemassa merkittävä riski siitä, että nämä tarkistukset kasvattavat hyvinvointialueiden rahoituksen tasoa.

4.4.6 Muut toimet julkisen talouden vahvistamiseksi

Hallitus on päättänyt menojen pysyvästä alentamisesta 370 miljoonalla eurolla vuodesta 2023 alkaen. Lisäksi budjettiriihessä 2021 päätetään 100–150 miljoonan euron valtiontaloutta vahvistavasta veroratkaisusta.

Kehysratkaisu tarkoittaa, että kehykseen luettavat menot ovat vuodesta 2024 alkaen alhaisemmat kuin valtiovarainministeriön esityksessä.

4.4.7 Toimeenpano ja seuranta

Kestävyystiekarttojen toteutumista seurataan säännöllisesti esimerkiksi budjetti- ja kehysriihissä. Seuranta toteutetaan hallinnonalojen välisessä yhteistyössä ja vuoropuhelussa asiantuntijoiden, tiedeyhteisön ja kansalaisyhteiskunnan kanssa. Ministerityöryhmät vastaavat osaltaan tiekartan toimenpidekokonaisuuksien seurannasta ja valmistelusta.

Hallitus arvioi kestävyystiekarttojen kokonaisuutta laaja-alaisemmin seuraavan kerran kehysriihessä keväällä 2022.

Hallitus jatkaa kestävyystiekartan valmistelua kevään 2022 kehysriiheen tämän tiekartan pohjalta. Jatkovalmistelussa keskitytään tarkastelemaan kestävyuden kolmen osa-

alueen keskinäisriippuvuuksia ja kokonaisuuden muodostamaa koherenssia. Jatko-työssä vahvistetaan eri kestävyden ulottuvuuksien tietopohjaa sekä eri osa-alueiden kansainvälistä vertailtavuutta. Valmistelu tehdään VNK:n ja ministeriöiden yhteistyönä. Tavoitteena on hyödyntää vuosittain päivitettävää kestävyystiekarttaa hallituksen politiikkaa ohjaavana asiakirjana.

Liite 1. Julkisen hallinnon tuottavuutta ja kustannusvaikuttavuutta kohentavat toimet

Sosiaali- ja terveydenhuollon toimiala

Kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon menot olivat lähes 19 miljardia euroa eli noin 7,8 prosenttia suhteessa bruttokansantuotteeseen vuonna 2019. Kaikista julkisista menoista tämä oli lähes 17 prosenttia. Yli 75-vuotiaan väestön määrän aiheuttaa lähi-vuosikymmeninä merkittäviä kasvupaineita erityisesti vanhusten hoivapalveluiden tarpeeseen ja menoihin.

Kustannusvaikuttavuutta lisäävät toimenpiteet

Sote-rakennemuutos luo edellytykset sosiaali- ja terveystalouden sisällölliselle uudistamiselle ja kehittämiselle sekä hyvien käytäntöjen levittämiseksi kaikille hyvinvointialueille. Rakennemuutos ei siis yksinään riitä vaan tarvitaan palveluiden sisällöllistä uudistamista. Sisällöllistä kehittämistyötä tehdään sekä kansallisesti että alueellisesti. Sotepalveluiden kustannustehokkuuden potentiaali perustuu siihen, että muun muassa valtionavustushankkeilla ja keskitetyllä ohjauksella varmistetaan kustannusvaikuttaviksi todettujen toimintatapojen valtakunnallinen käyttöönotto.

Järjestämisvastuun kokoaminen alueellisesti laajemmille harteille luo parempia edellytyksiä myös toiminnan digitalisoimiseen ja tietoturvaan. Alueellisesti yhtenäisten asiakas- ja potilastietojärjestelmien käyttöönottoa auttaa olennaisesti hyvinvointialueitasoisesti jatkossa toteutuva rekisterinpito. Asiakas- ja potilastietojärjestelmien valtakunnalliset vaatimukset ja standardit sekä Kanta-palvelut luovat pohjan uudistustyölle. Esimerkiksi Omaolo ja Terveyskylä -palvelut ovat hyviä esimerkkejä siitä, kuinka palvelunjärjestäjien ja valtakunnallisten viranomaisten välisellä yhteistyöllä saavutetaan vaikuttavia tuloksia.

Sosiaali- ja terveystalouden kehittämishankkeiden kustannusvaikuttavuuden lisääminen edellyttää myös eri ministeriöiden välistä sekä alueiden välistä yhteistyötä. Valtionavustushankkeissa sekä sote-uudistuksen toimeenpanon valmistelussa syntyneitä verkostoja voidaan hyödyntää muun muassa hyvien käytäntöjen levittämisen alustana.

Koska suuri osa kehittämistyöstä tehdään alueellisina valtionavustushankkeina, kustannusvaikuttavuutta lisää hankerahoituksen entistä vahvempi ohjaus. Valtionavustushankkeiden kansallista ohjausta voidaan vahvistaa esimerkiksi valtionavustusasetuksella. Asetuksessa voidaan vahvistaa ja täsmentää alueellisten hankkeiden tavoitteita ja niiden toteutumisen seuranta. Hankkeiden seurannan ja ohjauksen tueksi tarvitaan sekä numeeriset että toiminnalliset tavoitteet. Kun kansallisia tavoitteita asetetaan kustannusvaikuttavuuden näkökulmasta, voidaan vaikuttaa myös jo käynnissä oleviin hankkeisiin. Samalla vahvistetaan valtakunnallisesti tasa-arvoista palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta. Tavoitteena pitää olla, että alueellisista lähtökohdista huolimatta hankkeet johtaisivat yhtenäisempiin toimintamalleihin eri hyvinvointialueilla.

Lisäksi tavoitteena on luoda palvelujen kustannusvaikuttavuutta kuvaavat mittarit osaksi valtakunnallista Sosiaali- ja terveydenhuollon kustannusvaikuttavuusmittaristoa (KUVA-mittaristo). Mittaristoja käytetään sekä ohjaamisen että vertaiskehittämisen tukivälineinä.

Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelma

Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmassa kehitetään perustason sosiaali- ja terveyspalveluja. Palvelujen saatavuutta parannetaan ja palvelut yhteensovitetään ihmisen tarpeita vastaavaksi. Ohjelma tähtää sosiaali- ja terveydenhuollon toimintatapojen uudistamiseen ja ihmislähtöisten palvelukokonaisuuksien kehittämiseen. Ohjelma toimeenpannaan tulevien hyvinvointialueiden mukaisissa hankekokonaisuuksissa, joiden toteuttamista STM tukee valtionavustuksilla vuosina 2020–2023. Ohjelman tavoitteina ovat:

1. palveluiden yhdenvertaisen saatavuuden, oikea-aikaisuuden ja jatkuvuuden parantaminen,
2. toiminnan painotuksen siirtäminen raskaista palveluista ehkäisevään ja ennakoivaan työhön,
3. palveluiden laadun ja vaikuttavuuden parantaminen,
4. palveluiden monialaisuuden ja yhteen toimivuuden varmistaminen sekä
5. kustannusten nousun hillitseminen.

Ohjelman muihin tavoitteisiin liittyvät toimenpiteet hillitsevät myös osaltaan kustannusten kasvua. Palveluiden saatavuuden, oikea-aikaisuuden ja jatkuvuuden parantaminen vähentävät ongelmien syvenemistä ja kasautumista ja hillitsevät kustannuksia. Toiminnan painotuksen siirtäminen ehkäisevään ja ennakoivaan työhön vahvistaa perustason sosiaali- ja terveyspalveluissa hyvinvointia ja terveyttä edistäviä sekä ehkäisevän ja varhaisen tuen toimintatapoja ja -palveluja. Näin raskaiden palveluiden tarve vähenee, mikä hillitsee kustannusten nousua pitkällä tähtäimellä. Ohjelmalla parannetaan myös palveluiden laatua ja vaikuttavuutta, mikä lisää kustannusvaikuttavuutta. Työllisyyden kannalta saatavuuden ja vaikuttavuuden parantuminen on merkityksellistä erityisesti päihde- ja mielenterveyspalveluissa sekä kuntoutuksessa, joiden puute heikentää työllisyyttä ja synnyttää paljon välillisiä kustannuksia, kuten kustannuksia lastensuojelussa.

Palveluiden monialaisuuden ja yhteentoimivuuden parantaminen ammattiryhmien työnjakoa ja yhteistyötä kehittämällä kasvattaa tuottavuutta. Digitaalisten palveluiden, asiakastietojen hallinnan ja tiedolla johtamisen kehittäminen lisäävät kustannustietoisuutta ja mahdollisuuksia kustannusten hillintään. Vaikuttavia ja kustannusvaikuttavia toimintamalleja on useita ja niitä hyödynnetään monipuolisesti alueellisen tilanteen, aiemman kehittämistyön ja alueen tarpeiden perusteella.

Tulevaisuuden sote-keskushankkeessa sekä muissa kehittämishankkeissa kehittämisresursseja on kohdennettava muun muassa mielenterveys- ja päihdetyöhön, kuntoutukseen, lasten ja perheiden palveluihin sekä suun terveydenhuoltoon.

Rakenneuudistusta tukevat valtionavustushankkeet

Rakenneuudistuksen valtionavustushankkeissa tuetaan vapaaehtoista alueellista valmistelua. Hankkeissa on jatkettu kuntien ja kuntayhtymien aloittamaa, välttämättömäksi osoittautunutta sote-palveluiden ja rakenteiden kehittämistyötä. Avustuksen myöntämisessä arvioitiin erityisesti hankkeen yhteiskunnallisia sekä taloudellisia tavoitteita ja vaikuttavuutta. Taloudellisilla vaikutuksilla tarkoitetaan esimerkiksi sitä, kuinka hankkeen toimenpiteillä voidaan edistää tuottavuutta tai vähentää päällekkäisiä kustannuksia esimerkiksi tietojärjestelmien ylläpidosta.

Valtionavustus muodostui kolmesta osa-alueesta:

1. Vapaaehtoinen alueellinen valmistelu ja hankekoordinaatio,
2. johtamisen ja ohjauksen kehittäminen ja
3. toimintatapojen ja -prosessien uudistaminen ja yhtenäistäminen digitaalisten välineiden avulla.

Näiden lisäksi avustusta pystyi hakea myös maakuntien yhteiseen kehittämiseen. Valtionavustusta on myönnetty erityisesti sote-palveluiden järjestämistehtävän kehittämiseen ja yhtenäistämiseen kuten esimerkiksi ohjauksen kehittämiseen, palveluketjujen ja -kokonaisuuksien määrittelyyn, palveluverkon ja palveluketjujen johtamisen kehittämiseen, tiedolla johtamiseen sekä tieto- ja viestintätekniisten ratkaisujen yhtenäistämiseen ja muiden kustannuskehityksen hillintään liittyvien toimenpiteiden valmisteluun.

Suomen kestävän kasvun ohjelma, pilari 4

Pilarin keskeiset kokonaisuudet liittyvät covid-19-pandemian aiheuttaman hoito-, kuntoutus- ja palveluvelan purkamiseen, hoitoon pääsyn nopeuttamiseen, haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin kohdistettaviin toimenpiteisiin sekä ennaltaehkäisyyn ja kynnyskattomien palvelujen vahvistamiseen uusilla kustannusvaikuttavilla toimintamalleilla ja digitaalisilla ratkaisuilla. Lisäksi rahoitetaan sosiaali- ja terveydenhuollon tietopohjan ja kustannusvaikuttavuuden parantamista kehittämällä ja ottamalla käyttöön kansallisesti yhtenäisiä tietomäärittelyjä, niiden teknisiä määrittelyjä sekä kansallisia ja alueiden yhteiskäyttöisiä teknisiä ratkaisuja ja palveluja.

Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus-ohjelma, Suomen kestävän kasvun ohjelma ja sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus ja näihin liittyvät valtionavustushankkeet muodostavat kokonaisuuden, jonka avulla sosiaali- ja terveydenhuollon kustannusvaikuttavuutta voidaan parantaa monilla tavoin. Alueellisiin hankkeisiin perustuva kehittäminen asettaa suuret vaatimukset tavoitteiden asetantannalle, seurannalle ja ohjaukselle, jotta palvelujärjestelmästä tulee kustannusvaikuttava ja valtakunnallisesti yhdenvertainen.

Tilahallinnon, hankintojen ja digitalisaation osa-alue

Valtion ja kuntien hankinnat

On arvioitu, että julkisen hallinnon eri yksiköt käyttävät vuositasolla hankintoihin noin 35 miljardia euroa, josta merkittävä osa tehdään kunnissa. Myös suunnitelluista hyvinvointialueista on tulossa suuria hankintaorganisaatioita.

Julkisia hankintoja on kehitetty eri yksiköissä, mutta tehtävää riittää yhä, jotta hankinnat olisivat niin taloudellisesti, ekologisesti kuin sosiaalisesti vaikuttavampia ja kilpailutus toimivaa. Kehittämiseen luo pohjan viime syksynä hyväksytty ensimmäinen kansallinen hankintastrategia, jonka toimeenpano on paraikaa käynnissä eri julkisen hallinnon yksiköissä. Kehittämistä koordinoidaan valtiovarainministeriön ja Kuntaliiton johdolla Hankinta-Suomi -toimenpideohjelmassa, mutta toimeenpano on koko julkisen hallinnon vastuulla.

Hankintastrategian toimeenpanoon kuuluu kymmeniä eri toimenpiteitä ja sen toteutusta seurataan myös erillisellä VTT:n johdolla laaditulla mittaristolla. Ohjelmassa keskeistä on hankintojen strategisen johtamisen, organisoinnin ja hankintaosaamisen parantaminen koko julkisessa hallinnossa. Olennaista on helpottaa vaikuttavien hankintamallien käyttöönottoa siellä, missä niillä voi saada aikaan tuloksia. Tässä tarvitaan yhteistyötä yritysten kanssa sekä asiantuntijaorganisaatioiden, kuten Hanselin, Keino-osaamiskeskuksen ja Motivan tukea.

Kustannusvaikuttavuustyön keskiössä ovat ohjaus ja tiedonkulku, toimivat yhteishankintaprosessit sekä riittävä kilpailu. Tärkeää on lisätä muun muassa paikallisten innovatiivisten yritysten osallistumista palvelujen tarjoamiseen ja kilpailutuksiin. Se voi tuoda paitsi suoraa kustannusvaikuttavuutta parempana hinta-laatusuhteena ja myös laajempia yhteiskunnallisia vaikutuksia esimerkiksi työllisyyden, uusien innovaatioiden, vähentyneen harmaan talouden, päästövähennysten ja parantuneiden ihmisoikeuksien kautta.

Valtion ja kuntien toimitilat

Kuntien ja kuntakonsernien omistuksessa on arvioitu olevan noin 62 000 rakennusta, joiden yhteenlaskettu pinta-ala on yli 50 miljoonaa kerrosneliometriä ja tasearvo noin 35 miljardia euroa. Luku sisältää myös kaikki sote-kiinteistöt.

Kuntien ja kuntakonsernien omistuksessa on arvioitu olevan noin 62 000 rakennusta, joiden yhteenlaskettu pinta-ala on yli 50 miljoonaa kerrosneliömetriä ja tasearvo noin 35 miljardia euroa. Luku sisältää myös kaikki sote-kiinteistöt.

Kuntien tilahallinnon kehittäminen edellyttää asiaan liittyvän lainsäädäntöhankkeen edistämistä ja lainsäädäntöhanketta tukevaa toimenpideohjelmää. Tiloihin liittyvien kustannuspaineiden ja riskien arvioimiseksi tulisi pystyä muodostamaan jatkuvasti päivittyvä kuva tiloihin sitoutuvista investointi-, korjaus-, ylläpito-, vuokra- ja henkilöstökustannuksista sekä tilojen käyttöasteesta.

Etätyö, paikkariippumattomuus ja yhteiskäyttöiset tilat vähentävät julkisen hallinnon tilatarpeita tulevina vuosina. Tilatarpeisiin vaikuttaa myös kuntakentän eriytyminen sekä väestöltään että taloudeltaan. Suunnitteilla olevat hyvinvointialueet muokkaavat toteutuessaan voimakkaasti kuntien palvelurakennetta ja tilantarpeita. Näistä syistä kuntiin tarvitaan tavoitteellinen ja toimiva tilastrategia, joka tähtää vähintään vuoteen 2030 asti. Tavoitteena on kuntasektorin rakennuskantaan liittyvän investointipaineen pienentäminen ja tilanhallinnan parantaminen, siten, että vaikutukset realisoituvat osittain vuoteen 2029 mennessä, mutta toimintatapamuutosten myötä osittain myös tätä pidemmällä aikavälillä. Tavoitteen saavuttamiseen liittyen selvitetään mahdollisuudet säätää kunnille lakiin perustuva velvoite luovuttaa toimitilojaan ja rakennuksiaan koskevia tietoja valtakunnalliseen tietokantaan.

Myös valtion toimitilararve tulee merkittävästi muuttumaan monipaikkaistuvan työn myötä. Valtion toimitilaverkkoa uudistetaan muun muassa alueellisen läsnäolon suunnitelmalla, valtion toimitilastrategiassa, kiinteistöstrategiassa sekä valtion palvelu- ja toimitila-verkkohankkeessa. Valtion uudistukset kytkeytyvät myös kuntien uudistuksiin yhteisissä palvelupisteissä. Suunnitelmallisuus ja paraneva tietopohja mahdollistavat tehostamisen tilankäytössä ja matkustamisessa, mikä tuo myös säästöjä ja myyntituloja vapautuvista kiinteistöistä. Samalla uudistus edellyttää alkuvaiheessa muun muassa investointeja suunnitteluun, ja toimitilojen sekä tietojärjestelmien uudistamiseen.

Digitalisaatio

Digitalisaation mahdollisuuksien hyödyntäminen on poikkileikkaava teema kustannusvaikuttavuuden vahvistamisessa. Julkisten palveluiden sähköistymisessä on merkittävä potentiaali palveluiden tehokkuuden ja saatavuuden vahvistamiseen. Olennaista on, että digitaaliset palvelut onnistutaan yhdistämään julkisten palveluiden uudistamisen kokonaisuuteen. Menestyksellinen digitalisaatio niin kustannusvaikuttavuuden kuin asiakkaidenkin kannalta edellyttää nykyistä vahvempaa kansallista tukea sekä hallintorajojen ja -tasojen ylittämistä. Suomen kestävän kasvun ohjelmaan sisältyy

useita investointeja julkisten palveluiden digitalisointiin (esimerkiksi työperäinen maahanmuutto, jatkuva oppiminen, työllisyyspalvelut). Näiden toimeenpanossa on huolehdittava ministeriöiden välisestä tiiviistä yhteistyöstä.

Jotta valtion palveluiden digitalisaatiosta saataisiin täysi kustannusvaikuttavuushyöty, on samalla käyntiasiointipalveluiden tarjontaa kehitettävä pienenevään käyntiasiointitarpeeseen joustavasti vastaavaksi ja yhä selkeämmin sähköistä asiointia täydentäväksi. Tämä edellyttää sekä palvelupisteverkon, että palveluiden tarjoamisen tapojen uudistamista, jotta kyetään edelleen kuitenkin takamaan käyntiasiointipalvelut niitä tarvitseville. Tulevaisuuden toimintamallissa raja sähköisen asioinnin ja käyntiasioinnin välillä on liukuva, kun myös käyntiasiointi tarkoittaa yhtä useammin paikan päällä avustettua sähköistä asiointia tai etäyhteyden käyttöä viranomaisen palvelupisteessä. Liikkuvia palveluita on mahdollista käyttää täydentämään fyysistä palveluverkkoa.

Samalla kun palveluita digitalisoidaan, on huolehdittava palveluita tarvitsevien tosiasiallisista mahdollisuuksista käyttää sähköisiä palveluita. Palvelut on toteuttava saavutettavasti riittävän selkeinä ja helppokäyttöisinä ja niiden käyttöön on oltava koko maan alueella tarjolla riittävästi tukea.

Julkisten palveluiden digitalisaatiossa merkittävä haaste ovat suuret erot julkishallinnon toimijoitten valmiuksissa hyödyntää teknologiaa. Erityisesti kuntakentässä on niini tehokkaasti digitalisaatiota käyttäviä kuntia, kuin kuntia, joissa palveluiden sähköistyminen on edennyt heikosti. Kuntien osalta valtiolla ei ole vahvoja ohjauskeinoja, vaan tilanne vaatii tukea ja kannusteita. Myös valtion virastoiden toimenpiteet ja valmiudet palveluiden sähköistymiseen vaihtelevat merkittävästikin. Digitalisaation tehokkaan edistämisen kannalta on tärkeää, että erot eivät repeä liian suuriksi ja myös hitaammin edistyneet toimijat saataisiin mukaan kehitykseen. Yksi kustannusvaikuttavuustyön lähtökohdista on joillakin alueilla jo käytössä olevien, koko maahan skaalattavissa olevien toimintamallien tunnistaminen ja käytön laajentaminen. Julkisen hallinnon uudistumisen rajoitteena voi olla myös osaavan työvoiman saatavuus.

Koronapandemia on pakottanut yksilöt ja organisaatiot omaksumaan hyvin nopeasti uusia digitaaliseen tekniikkaan ja sähköiseen kommunikaatioon perustuvia toimintatapoja. Tilanteen normalisoitumisen jälkeenkin on huolehdittava, että otetut edistysaskeleet jäävät käyttöön ja opittua kyetään hyödyntämään.

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVESTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN: 978-952-383-682-2 PDF
ISBN: 978-952-383-666-2 ePub
ISSN: 2490-0966 PDF